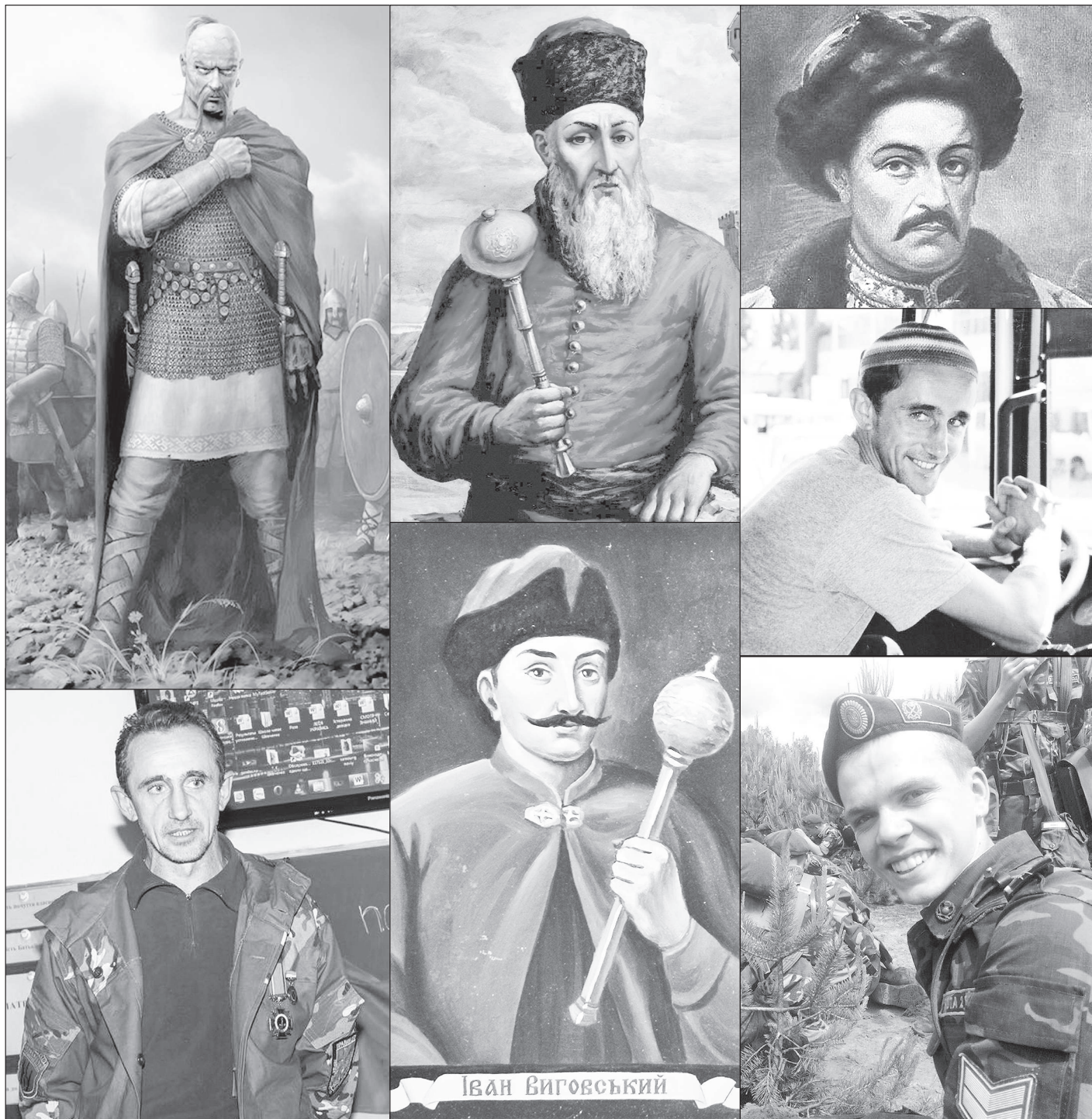

Вітаємо з Днем Незалежності!

Разом із ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка (Павло Мовчан), “Кінологосом” (Дмитро Ломачук) ми зуміли створити історичні фільми (“Святослав”, “Петро Сагайдачний”, “Іван Виговський”, “Мазепа”), що показують глибину нашої минушини, повертають історичну пам’ять про те, хто ми є, і формують національну свідомість. Ці роботи важливі для наших дітей, для молоді, яка віддає свій талант будівництву демократичної держави. Путінці, котрі намагаються викрасти нашу історію, почувши про цю ініціативу, на випередження намагаються створювати такі фільми, привласнювати наших героїв, імена наших історичних постатей, таких, як Святослав Хоробрий, Володимир, Анна Ярославна й ін.

Не дочекавшись від держави допомоги, ми самі втілюємо свою іні-

Від Святослава до Небесної Сотні

ціативу в життя, розпочавши цикл історичних фільмів — від Святослава до Небесної Сотні. Вони містять потрібну і цікаву інформацію — історію нашої України-Руси, нашого сьогодення, нашої Батьківщини. Ці фільми несуть правду про національних героїв, перекреслюючи імперське й комуністичне тлумачення української історії. Ми обов’язково розповімо кіномовою про героїв Небесної Сотні і тих, хто захищає Україну від російської агресії на сході.

Пропонуємо скачувати, пере-

глядати, поширювати фільми за посиланням: <https://www.youtube.com/playlist>, або на нашому сайті: <http://www.uapatriot.org/>

Особливо вони актуальні для шкільних класів і студентських аудиторій, для тих українців, хто нині відкриває глибину скарбниці історичної правди. З нами Бог і Україна! Слава Героям! Слава Україні!

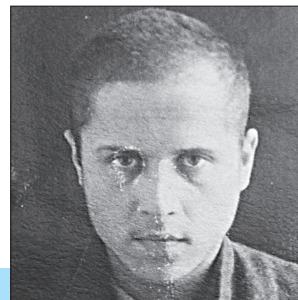
Микола ГОЛОМША,
Голова правління Політичної партії “Патріот”

МОЯ УКРАЇНА

2

ОСТАННІЙ ОУНІВЕЦЬ

7

НОВІ ВІРШІ ДМИТРА ПАВЛИЧКА

8-9

160 РОКІВ ЩОДЕННИКУ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

12-13

“ЧОРНІ АРХЕОЛОГИ” ЗНИЩУЮТЬ МИНУЛЕ

15

Родина, Батьківщина, країна

Юрій БЕЗУХ,
краєзнавець, член НСЖУ, Ниж-
ні Сірогози

*Покоління відходить,
й покоління приходить,
а земля віковично стоїть!*
Екклесіаст (1,4)

Лихі, недобрі і, скажемо від-
верто, недалекі люди тлумачать
це слово як “окраїна”. Насправд-
ді в слов’янських мовах: укра-
їнській, білоруській, чеській,
польській “у” має значення ли-
ше як “в”, тобто в середині. І ли-
ше в російській слово “у” має та-
кож значення “біля”. Тобто слово
походить від “країна” у значен-
ні “рідний край, земля”. У нашо-
му селищі й зараз говорять “мій
край”, але це не окраїна, це те
місце, де я народився, де всі зна-
ють мене і всіх знаю я. **Люди-
на — одна-єдина, неповторна, але
в неї є родина, батьківщина, краї-
на, Україна.** Якщо в людини цьо-
го немає, то їй можна лише по-
співчувати.

Термін “Україна” з початку
свого виникнення має не лише те-
риторіально-географічне та гра-
матичне, але міфологічне значен-
ня. Вона перегукується не лише
з балканськими країнами. Варто
згадати також дунайські землі дав-
ніх “карпів”, полабських “укрів”
— цю територію німці й зараз на-
зивають Уккермак. Не лише в піс-
нях, а й у давніх літописах Україна
“стогне”, “сумує й оплакує”, “ле-
ментує”. Вона жива, рідна — це не
просто земля, це щось більше —
“Україна-ненька”.

Це земля хліборобів і воїнів, ра-
таїв — “украина” плугом і мечем.

Справи Кримські

Монголо-татарське нашествя
на Україну не було тривалим і
не мало для неї таких наслідків,
як для Північно-Східних земель.
Поступово практично всі україн-
ські та білоруські землі увійшли
до складу Великого Литовсько-
Руського князівства. Литовський
князь Вітовт закріпився на Пра-
вобережжі Нижнього Дніпра та
узбережжі Чорного моря.

Довготривала боротьба золо-
тоординського хана Тохтамиша з
Тимуром закінчилася поразкою
хана. Тохтамиш змушений про-
сити притулку у Вітовта. Там же,
у Литві, у Трокайському замку з
десятирічного віку виховувався
майбутній Хаджи Гірей, наща-
док підпалої гілки Чингізидів.
Своє ім’я Гірей, яке стало родо-
вим, отримав від свого виховате-
ля — чи то литовського селяни-
на, чи старого татарина. Хаджи
Гірей за підтримки русько-ли-
товських дружин захоплює владу
в Кримському юрті. Він стає ро-
донаначальником династії крим-
ських Гіреїв. Після того, як у 1452
році литовсько-русько-кримські
війська розбили ординського ха-
на Сеїд-Ахмеда, Крим стає неза-
лежним від Золотої Орди. Більш
того, Гіреї претендують на звання
ханів всієї Орди, яка неухильно
розвалюється. Ім, як законним
нащадкам Золотої Орди, до 1700
року Москва виплачувала дани-
ну, “поминки”. Впродовж майже
сорокарічного правління першо-
го з Гіреїв відносини між Вільно
й Кримом були лише дружніми.
Перший з Гіреїв встановив до-
бросусідські відносини з Генуєю.
Українці знову заселяють Нижнє
Придніпров’я.

Ситуація почала змінювати-
ся після того, як у 1475 році Крим
потрапив у васальну залежність

**Вперше назва “Україна” була зафіксована в київському
літописі під 1187 рік. Літописець наводить цей термін з при-
воду смерті переяславського князя Володимира Глібовича:
“за ним же Україна багато потужила”. Тобто слово Україна
виступає в значенні землі, яка належить тому або іншому
князю: Галицька Україна, Переяславська Україна...**

від Туреччини. Осколки Золотої
Орди — Астраханське та Казан-
ське ханства, приваблюють і Мос-
кву, і Крим. У 1523 році кримчаки
взяли Астрахань. Та коли військо
вийшло за межі міста, воно було
вирізано ногайцями. Через Чон-
гар та Перекоп ногайська орда
увірвалася в степовий Крим, зни-
щуючи все на своєму шляху. Піс-
ля приєднання Астрахані до Мос-
ковської держави, ногайці вже
постійно кочують у таврійському
степу, який отримує назву Ногай-
ського або Перекопського степу.

На захід від Дніпра кочує най-
більш дика та найжорстокіша з
орд — Буджакська, на чолі якої
стоять нащадки жорстокого Та-
мерлана — хани Тимури, або, в
російському написанні, Канте-
міри. Найбільш прибутковим за-
няттям цих орд стає людоловство
й торгівля невольниками. Крим
перетворюється на один з най-
більших центрів світової работор-
гівлі. З Кафи слов’янські бранці
йдуть на ринки рабів у Туреччину,
Італію, Іспанію, Африку.

У результаті невинних татар-
ських набігів вся південно-східна
Україна обезлюдніла. Утворилося
Дике поле — освоєні слов’янами
раніше, а зараз покинуті ними
землі. На цій межі слов’янських
та тюркських земель і виникає
товариство ризикованих, відваж-
них, вільних людей — козацтво.

Слобідська Україна

Польсько-литовська держа-
ва намагається заселити землі Ди-
кого Поля. Для цього вона роздає
там землі переважно українським
магнатам. Землевласники запро-
шують до себе селян. Селяни-по-
сполиті з задоволенням ідуть на ці
землі, особливо з тих територій, на
які починає поширюватися поль-
ське кріпосне право. Тим, хто при-
буває на нові землі, надають чис-
ленні пільги на 10, 15 і навіть 50
років. Так виникає перша Слобід-
ська (вільна) Україна. Оці слобід-
ські землі були селянським омрія-
ним раєм. Вони завжди перебували
на межі держав. Чи то шляхетської
Польщі чи самодержавної Мос-
кви. Пригноблені селяни завжди
мріяли жити “як на Україні”.

Низові Запорізькі козаки фор-
мально визнавали владу поль-
ського короля, але фактично жи-
ли за своїми законами. Щоб якомусь
убезпечити свої землі і протиді-
яти татарським нападам Річ По-
сполита будує фортеці на Чорно-
му шляху — Брацлав та Винницю,
і на Кримському шляху — Канів,
Черкаси, а дещо пізніше Чиги-
рин. В трьох останніх містах утво-
рюється реєстрове, підконтрольне
державі, військо. Нагадаємо, що з
цієї території легендарної Артанії,
з давнього Канева та Воїня, руси-
чі здавна збиралися в походи на
Степ, в царство Кашея.

В Україні, за винятком стал-
інської колективізації, кріпосне
право ніколи не мало такої жаж-
ливої форми, як у Росії або Поль-
щі. Коли почали закінчуватися
пільгові строки, панство почи-
нає поступово приборати до рук
селянство. Посполиті були згодні
попрацювати на пана до трьох
днів на рік, або заплатити йому 6
грошей. Як тільки вимагали біль-
шого, тут же виникали повстання

— Наливайка, Косинського, Тря-
сила, Жмайла, Бута. Врешті-решт
все це вилилося в Національно-
визвольну війну під проводом
Богдана Хмельницького.

Отже, на спробу покріпачен-
ня український селянин мав три
відповіді: підняти повстання, по-
датися у вільні здобутки, в коза-
ки, або шукати нові слободи. По-
давшись у Запоріжжя, чоловік
ставав вільним козаком, але не
міг забрати з собою сім’ю, не міг
займатися землеробством.

Ті ж, хто й далі хотів ма-
ти і землю, і волю, і сім’ю йшли
на нові слободи. Так, уже в часи
Хмельниччини, в районі Білгоро-
да та Харкова, виникає нова Сло-
бідська Україна. Жовто-блакитна
символіка цих полків зберігаєть-
ся й зараз на гербах міст Білго-
родщини, Курщини, частково
Орловщини. На гербі Белгоро-
да ми бачимо того ж жовто-бла-
китного лева, що й на гербі Льво-
ва. Справді “Від Сяну до Дону”.
Спроба Петра та його послідов-
ників узяти в шори Слобожан-
щину призвели до того, що час-
тина населення повертається на
польське Правобережжя, яке на
цей час знелюдніло, інша — піш-
ла на Дон. Коли “свої” пани по-
чали заводити кріпосницькі по-
рядки на Гетьманщині, колишні
козаки й звідти почали тікати на
першу (польську) та другу (росій-
ську) Слобожанщини. Царський
уряд навблизь був змушений ух-
валити закон, що забороняв вихід з
Гетьманщини.

І Росія, і Польща ставили-
ся до Слобідської України дво-
яко. З одного боку, це був деш-
вий і ефективний спосіб захисту
за допомогою живого щита своїх
земель від татарських нападів та
розширення власної території. З
іншого боку, і тим, і іншим дуже
хотілося “вибити український дух
з холопа”. До того ж усі сусіди па-
нічно боялися (й бояться!) навіть
привиду вільної, багаті та силь-
ної України. Вони увесь час шар-
пали нашу країну, постійно її ді-
лили та переділяли, підтримуючи
та розпалюючи ворожнечу між
українцями.

Соборна Україна

Свідок визвольної війни
Б.Хмельницького французький
офіцер П’єр Шевальє пише: “Кра-
їна, де мешкають козаки, зветь-
ся Україною”. Богдан Хмельниць-
кий у своїх відовах неодноразово
вживав термін “Україна”. В знач-
ченні українських, козацьких зе-
мель цей термін вживається ки-
ївським католицьким єпископом
Й. Верещацьким (кінець XVI ст.),
єпископом (згодом митрополитом)
І. Копинським.

П. Сагайдачний у листі до ко-
роля Жигмонта Третього 15 лю-
того 1622 року писав про “Укра-
їну, власну, предковичну отчизну
нашу”. Цей термін ми постійно
зустрічаємо у документах Б.
Хмельницького, І. Виговського,
П. Дорошенка, І. Самойловича,
І. Мазепи, П. Орлика. Про
“отчизну Україну” згадує П. По-
луботок у листі до В. Кочубея
1685 року. Особливо популяр-
ним у Європі стає цей вираз піс-
ля видання “Опису України” Г.Л.
де Боплана. Після переділу Укра-

їни за Андрусівською угодою
з’являються назви “потойбічна”
та “сьогобічна” Україна.

Москві знадобилося кілька
сотень років, щоб самодержавну
країну перестали називати Мос-
ковщиною. Петру навіть довело-
ся будувати нову столицю. І хоча
самі українці вперто продовжу-
вали вважати себе руськими, а
північних сусідів москалями, а в
Польщі все ще залишалося вое-
водство Руське, та зусиллями ім-
перської влади російську Украй-
ну стали називати Малоросією,
а українців — малоросами. Безу-
мовно, в цій малоросості було
щось принизливе.

Одвічна мрія українців про
конфедеративну державу вільних
і рівноправних слов’янських на-
родів наражалася на вперте не-
бажання західних і східних сусі-
дів. Хоча за Гадяцьким договором
часів гетьмана Івана Виговсько-
го Річ Посполита юридично була
проголошена вільною конфеде-
рацією Руського, Польського та
Литовського князівств, фактично
це призвело до затяжної війни та
Руїни. Ось де були перші ростки
майбутнього Євросоюзу. Про та-
ку ж конфедерацію мріяли й Та-
рас Шевченко зі своїми однодум-
цями. Чим заплатив Кобзар за
таку мрію, ми знаємо. Здається,
як ніколи були близькі до пере-
творення цієї мрії в життя укра-
їнські комуністи у 1922 році, ко-
ли підписували Союзний договір.
Але й тоді перемогла імперська
ідея. Не на той ґрунт упало насін-
ня. Але жодна з цих спроб не бу-
ла даремною. Протореним нами
шляхом пішли інші народи.

Слово ж “Україна” стає сим-
волом вільних земель. Ці землі,
заввичай, були на окраїні держа-
ви, в прикордонні. Поступово цей
термін входить і в російську мову,
але не в етнічному, а в соціально-
му значенні, як територія, де ще
немає кріпосного права. Отже, в
центрі — держава з її панщиною
та примусом, далі йде межа, окраї-
на, господарем якої є вільний зем-
лероб з рушницею в руці. Ще далі
— вільний козак, воїн, здобитчик.
Та ця межа, прикордоння, є рух-
ливою, під тиском держави вона
рухається: Запоріжжя, Дон, Ку-
бань, Яїк і так аж до Амуру. Як
сказано в сучасній російській е-
нциклопедії, “казачество сплющ
двухязычно”. Тобто домашня, хат-
ня мова та пісня у всіх козаків ще
залишається українською. Прошу
не плутати козаків з рядженими
“казаками”.

Коли було приєднано нові
землі на півдні, український се-
лянин з колишньої Гетьманщи-
ни, польської та російської Сло-
божанщини подався на нові землі
подалі від панів. Рухався він не в
офіційну Новоросію, а в Таврію.
Все в той же одвічний, багатий,
вільний селянський рай. У свій
край, який справді лежав на краю,

межі державної тиранії й кочово-
го дикого поля. І ще один відтінок
цього слова: **Україна — це немовби
край чи рай укритий.** Не даремно
головним святом українського ко-
зацтва, а зараз і війська, є Покро-
ва. Наш народ укорінений в свою
землю, предки українців завжди
жили на цій землі, вони ні звідки
не приходили і їм завжди вистача-
ло власної землі.

Оцей закодований генетично в
прадавній народній пам’яті край-
рай врешті закарбувала Україна
словами свого пророка й націо-
нального генія Тараса Шевченка:

*Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що проклеу святого Бога,
За неї душу погублю!*

Страшні слова! Але віднині
і назавжди народ знайшов (по-
вернув) своє ім’я. Адже Русь — це
назва держави. Руський той, що
живе, чи належить цій державі.
Назва населення є похідна від на-
зви держави. Та держави не вічні.
А край він буде існувати завжди,
доки існуватиме земля. До того
ж, земля, як власність того, хто її
обробляє. Оцей одвічний, якийсь
містичний зв’язок народу з зем-
лею відчули й озвучили українці
— зрусифікована Анна Горенко-
Ахматова та Василь Симоненко:

*Но, ложилися в нее и становился его,
Оттого и зовем так свободно — своею.
А. Ахматова*

*Я живу тобою і для тебе,
Вийшов з тебе, в тебе перейду.*

В. Стымоненко

Після проголошення Україн-
ської Народної Республіки (уні-
версали Центральної Ради III —
20 листопада 1917 і IV — 22 січня
1918), Української (гетьманської)
держави (29 квітня 1918) і Захід-
ноукраїнської Народної Республі-
ки (1 листопада 1918 року) назви
“Україна”, “український народ”
остаточно усталюються на офіцій-
ній назві Української держави та її
народу. Офіційне прийняття на-
зви “Карпатська Україна” (15 бе-
резня 1939) поклато край ваган-
ням щодо власної назви й цієї
частини української землі. Навче-
ні досвідом громадянської війни
визнали цю назву і більшовики.
Україна стає однією з країн засно-
вниць ООН. Чотири Українські
фронти, а також єдиний не росій-
ський Орден Богдана Хмельниць-
кого стали визнанням того внеску,
який зробив мій народ у Перемогу
над фашизмом.

Одвічним загальноарійським
символом виникнення життя бу-
ло єднання Духовного — Жовтого
Сонця та Матеріального — Синьої
води, яке дивом збереглося в генах
народу та душі землі, і зараз майо-
рить на українському прапорі.

Лише зі здобуттям Незалежнос-
ті мільйони людей, не лише етніч-
них українців, українськомовних і
російськомовних, а й представни-
ків інших націй, відчули себе єди-
ним народом — українцями.

— 3 чого почалося створення Музею?

— Ідея створення Музею Майдану зародилася на самому Майдані. Моя знайома зі США Лінда Норріс у своєму блозі 1 грудня 2013 року створила пост: “Якби я була директором київського музею саме зараз”. Писала, здавалось би, прості речі: вона би відкрила двері музею протестувальникам, напоїла би їх чаєм, забезпечила би для них освітні програми, зайнялася би збиранням свідчень, історичних речей, бо це унікальна подія для держави. Невдовзі я опублікував на “Українській правді” статтю “Музей України — вчимося бути з народом”, в якій запитав себе і колег чи готові наші заклади культури виконувати свою місію. У ній був заклик переосмислити соціальну роль музеїв, особливо в час таких потрясінь.

На початку доленосних для країни подій взимку 2013—2014 років невеличка група музейників і активістів збагнула, що розгортання громадських протестів набуває історичного масштабу та суспільного значення, що розуміння свободи як культурної та суспільної цінності втілюється у пасіонарні вияви у новітній історії держави. Активісти групи закликали подбати про збереження для нащадків унікальних свідчень і розпочали просвітницьку польову роботу на барикадах і в медіа-просторі, переконуючи, що до таких може належати чи не кожен предмет, що опинився в епіцентрі подій, кожне явище, що постало в ході боротьби громадян за свої права і свободу, кожна емоція, радість і біль.

Так у січні 2014 року виникла ініціатива “Музей Майдану”, яка восени того ж року об’єдналася з ініціативою Аналітичного центру pro.mova “Музей Свободи”. У лютому 2015 року музейники заснували громадську організацію “Музей Майдану”.

Головним завданням об’єднаної ініціативи стало збереження пам’яті про події та людей Євромайдану і Революції гідності, зокрема й збираючи свідчення, документи, усні історії та предмети, охороняючи меморіальні місця та об’єкти.

А офіційний Музей створено розпорядженням Кабінету Міністрів України “Про утворення державного закладу “Музейний комплекс Героїв Небесної Сотні — Музей гідності” від 18 листопада 2015 р. та “Про внесення змін до розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 листопада 2015 р.” від 23 листопада 2015 р.

— Хто долучився до створення Музею?

— На різних етапах проект підтримали Самооборона Майдану та низка ініціатив — Бібліотека Майдану, Пошта Майдану, Автомайдан, Мистецька сотня, Майдан прес-центр та інші, а також Український інститут національної пам’яті, Міністерство культури України, Київська міська державна адміністрація, Національний центр народної культури “Музей Івана Гончара”, Національний заповідник “Софія Київська”, Музей історії міста Києва, Національний музей історії України у Другій світовій війні, ГО “Агенція культурних стратегій”, Український комітет ІКОМ, родини Героїв Небесної Сотні.

Актуальність та особливості творення Музею, шляхів збереження і презентації сучасної історії обговорювалися з міжнародними експертами, зокрема Ліндою Норріс (Фулбрай-

Ігор ПОШИВАЙЛО: «Маємо допомогти вибудувати ідентичність українців»

“Меморіальний комплекс Героїв Небесної Сотні — Музей Революції Гідності” — музейна науково-дослідна, культурно-освітня та науково-методична державна інституція, що належить до сфери управління Українського інституту національної пам’яті. Музей започатковано громадською ініціативою “Музей Майдану/ Музей Свободи”, яка розпочала свою практичну діяльність зі створення Музею як багатофункціонального музейного комплексу. Учасники ініціативи працювали над концепцією Музею, збирали артефакти та свідчення, забезпечували зберігання, дослідження та популяризацію об’єктів, предметів і місць, пов’язаних з Революцією гідності.

Сьогодні директор “Національного меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні — Музею Революції Гідності” Ігор Пошивайло — гість “СП”.

тівський стипендіат, США), Сарою Блумфільд (директор Меморіального музею Голокосту, США), Елейн Гуріан (екс-заступник директора Національного музею американських індіанців у Вашингтоні, екс-заступник Секретаря Смітсонівського інституту, США), Йоганнесом Расмуссеном (секретар Baltic Initiative and Network, Данія), Базілем Керським (директор Європейського центру “Солідарність”, Польща), Збігневом Глюзою (керівник центру “Карта”, Польща), Робертом ван Вореном (правозахисник, засновник Фонду збереження історії Майдану, Нідерланди) та іншими.

Концептуальні ідеї новостворюваного Музею висвітлено, зокрема, на міжнародній конференції Альянсу Американських Музеїв у Сіетлі (травень 2015), на річній конференції Фонду Прин-

цей музей був платформою для діалогу і активзації громадських ініціатив.

Адже маємо допомогти віднайти колись втрачену і вибудувати новітню ідентичність українців. За допомогою нещодавніх подій на Майдані показати світові, хто ми є, і самим зрозуміти, який у нас потенціал. Аби кожен збагнув свою місію у цьому світі. Щоб ми об’єдналися і гуртом змінювали Україну на краще.

— Що вдалося зробити за цей час?

— Зібрана активістами колекція охоплює понад 2000 предметів, близько 500 аудіо- та відеоінтерв’ю, пам’ятко-охоронну документацію, документальні фотографії, книжкові видання. Речові збірки складено з різних груп, які доповнюють донині: від барикадного хенд-мейду, предметів самооборони, протестного мистецтва до унікальних артефактів.

ца Клауса (Амстердам, 2015), на Смітсонівській конференції в Національному музеї історії (США, 2015), на конференції ІКОМ “Музей на лінії вогню...” (Кишинів, 2015), у навчальних поїздках до Польщі, Нідерландів, Франції, Бельгії (2015—2017).

Значення створення Музею, зокрема, для міжнародної спільноти, проілюстровано зацікавленням до цього проекту з боку популярних і фахових мас-медіа.

— Яку мету ставить перед собою Музей?

— Маємо розповісти про ті доленосні події сучасної історії, учасниками яких ми стали. Щоб не законсервувати і не заморозити “гарячі” події сьогодення, а навпаки, використати їх для формування майбутнього.

Ми хочемо, щоб цей Музей був не політичним проектом, не музеєм про минуле. А майданчиком для переосмислення масштабних історичних процесів, зокрема боротьби українців за свободу, права і гідність. І щоб

— А як вирішується питання щодо приміщення Музею?

— Будівля майбутнього музею має бути частиною історичного та меморіального простору Революції гідності. Її архітектура презентуватиме поняття свободи і відповідальної колективної дії. Єдиним місцем, що відповідає таким вимогам, містобудівній логіці та історичній зумовленості, є земельна ділянка на Алеї Героїв Небесної Сотні, 3-5, що раніше відводилася під спорудження музейної будівлі, а після розстрілів мирних протестувальників де-факто набула свого єдиного історично визначеного і суспільно схваленого призначення.

Варіанти розміщення Меморіального комплексу і музею вироблено і апробовано на експертних зустрічах, публічних обговореннях, в процесі Міжнародного конкурсу “Територія Гідності / Terra Dignitas” (2015). Наразі чекаємо проведення відкритого міжнародного архітектурного конкурсу на будівництво нашого меморіально-музейного комплексу.

Тимчасовий варіант розміщення передбачає адаптування частини приміщення Українського Дому для адміністративної частини Музею та фондової колекції, створення змінної експозиції. У короткостроковій перспективі плануємо відкрити інфоцентр та простір пам’яті у будинку Федерації профспілок України на вул. Хрещатик. У довгостроковій перспективі (5-10 років) — спорудження нової будівлі для Меморіалу, Музею та Центру Свободи на кількох земельних ділянках Алеї Героїв Небесної Сотні.

— Де сьогодні можна побачити експонати Музею?

— Постійно діючої експозиції допоки не маємо. Але вже встигли здійснити апробацію концептів і складових Музею у таких проєктах: виставка “Свобода”, Національний художній музей України (жовтень-листопад 2014); інтерактивна виставка “Творчість Свободи: (Р)еволюційна культура Майдану, НЦНК “Музей Івана Гончара” (листопад 2014 — лютий 2015); інтерактивна мультимедійна виставка “L’art de la liberte”, Палац Талейрана, Український культурний центр у Франції, Париж (березень 2015); мультимедійна виставка “Майдан: від незалежності до свободи”, Музей історії міста Києва (жовтень 2015 — січень 2016); міждисциплінарний проєкт “Уроки свободи” (літо 2015); міжнародний проєкт “Windows into Protest / Вікна в протес-

ти” — створення фільмів про масові протести в Україні, Великій Британії, Туреччині (листопад 2015); міжнародний проєкт “Перша допомога культурній спадщині в умовах комплексної кризи: міжнародні стратегії для України” (серпень 2015—березень 2016); проєкт “Відважні” — комплексна програма зі вшанування Героїв Небесної Сотні та учасників Революції гідності: виставково-інтерактивний простір, презентації, показ вбрання (лютий 2016). Цей виставковий проєкт вже побував у 4 містах України, а також в Українському національному музеї в Чикаго (серпень—жовтень 2017), у грудні — в Шотландському парламенті. Також покажемо його в містах сходу України.

Надавали свої експонати для виставки “Україна/НАТО. Фор-мула безпеки”, що нещодавно відбулася у Мистецькому арсеналі.

Нині триває активна співпраця з українськими та міжнародними партнерами з влаштування виставок на тему Майдану із залученням збірки артефактів та свідчень, зокрема, в Польщі, Бельгії, США.

24 серпня долучимося до організації міжнародного патріотичного фестивалю, що відбуватиметься в Національному музеї народного побуту та архітектури України.

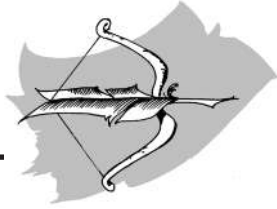
У День Героїв Небесної Сотні (20 лютого) та День Свободи і гідності (21 листопада) зазвичай влаштовуємо тимчасові виставки. У листопаді заплановано виставку пам’яті Героя Небесної Сотні киянина Володимира Мельничука (сквер його імені за нашою участю має бути відкрито на Оболоні у серпні).

Завершуємо роботу зі встановлення інформаційно-навігаційної системи “Місцями Революції гідності”. Такі стенди вже встановлено на Михайлівській та Європейській площах, Алеї Героїв Небесної Сотні, на вулиці Хрещатик та біля КМДА.

— Яким Ви бачите Музей у майбутньому?

— Музей Революції Гідності має стати багатофункціональним музейним комплексом, відкритою динамічною інституцією нового покоління, що базується на подіях минулого і спрямовується у майбуття, слугує авторитетною платформою для рефлексії над темою свободи та осмислення масштабних історичних процесів. Музей зберігатиме пам’ять про події, учасників та наслідки Революції гідності, Помаранчевої революції, Революції на граніті, інших подій на Майдані Незалежності та в інших місцях, пов’язаних із боротьбою українців за права та свободи людини, свободу як цінність, незалежність України та її цивілізаційний вибір. Адже Музей покликаний поширювати ідеї гідності і незалежності, свободи, самоорганізації, розкривати особливості боротьби за права і свободи у світовому контексті, сприяти активізації громадських ініціатив, консолідації та розвитку українського суспільства і формування відповідальності за своє майбутнє.

Спілкувався
Едуард ОВЧАРЕНКО

Олександр М. КОСТЕНКО,
доктор юридичних наук, про-
фесор (Інститут держави і права
ім. В. М. Корецького НАНУ)

Сучасна корупція в Україні — це **корупція кризового типу**, — вона є породженням глибокої соціальної кризи в Україні! Тому НАБУ чи будь-які інші антикорупційні органи (навіть при застосуванні смертної кари!!!) не здатні подолати цю корупцію, якщо не буде здійснено соціальні реформи, які підірвуть корінь корупції. Ці реформи мають створити ситуацію, коли **чесно жити і працювати стане вигідно**. Як це є тепер, наприклад, у Сінгапурі, Фінляндії, Японії, Німеччині.

Корупція кризового типу має системний характер, тобто вона уражає не лише державні інститути, а й інституції громадянського суспільства. Тому марними є сподівання на те, що громадські активісти-антикорупціонери стануть тими чинниками, здатними гарантувати ефективну боротьбу з корупцією. Тобто навіть разом узяті держава і громадянське суспільство безсилі перед корупцією кризового типу. І це спричинено системою **соціальною аномалією, коли жити і працювати чесно і по закону — не вигідно**.

З цієї ж причини системою є сьогодні в Україні і неповага до норм моралі і до закону: бо хто поважатиме норми моралі і закон, якщо жити і працювати чесно і по закону не вигідно?

Зазначену соціальну аномалію необхідно усунути через проведення відповідних соціальних реформ, у результаті яких у суспільстві сформується така соціальна цінність як повага до норм моралі і до закону.

Корупція в Україні — це наслідок соціальної аномалії

А ця цінність є основою **антикорупційної культури** в суспільстві.

Більше того, лише повага до норм моралі і до закону може забезпечити в Україні той правопорядок, без якого не можуть бути успішними жодні інші реформи. Бо, як казав Томас Карлейль: “Будь-які реформи, крім моральної, є марними”.

Отже, для подолання корупції кризового типу потрібне проведення глибоких соціальних реформ, які змінять спосіб життя так, щоб жити і працювати чесно і по закону стало вигідно!

Фундаментальним природним правом людини є право на соціальну справедливість. Чи забезпечене це право людини в Україні сьогодні? На жаль, ні!

Сьогодні антикорупційна політика в Україні неефективна, бо спрямована лише на реалізацію помилкової **концепції “голої репресії”**, тобто репресії, не поєднаної з усуненням тієї соціальної аномалії, що породжує корупцію кризового типу.

Ця концепція здатна створити “бурю в склянці води”, тобто видимість “атаки” на корупцію. Але, до того, концепція “голої репресії” відкриває шлях для різноманітних зловживань засобами кримінальної юстиції, зокрема в сфері політичної боротьби і економічної конкуренції, а також для гіпертрофії поліцейських (репресивних) функцій держави.

Справді ефективною антикорупційною політикою може бути політика, заснована на концепції “антикорупційних лещат”,

яка підтверджена досвідом, наприклад, Сінгапуру. Але вона поки що не поставлена на озброєння в Україні.

Звідки ця ілюзія, що начебто вирішити проблему корупції дуже просто: достатньо пересадити в тюрми усіх корупціонерів — і корупція буде подолана. Але ж це примітивно!

Недосконалість вітчизняної “стратегії” боротьби з корупцією стає все очевиднішою! Якщо ще кілька років тому “антикорупційні стратегії” стверджували, що корупція буде подолана, якщо створити НАБУ, САП, НАЗК, то тепер, після відсутності очікуваних результатів у цих антикорупційних органів, стверджується дещо інше. Ці органи, виявляється, такі неефективні тому, що немає правильного аудиту над ними. От тільки створимо такий аудит — корупцію зразу ж загнутаємо!

Тепер вже всі надії українців спрямовуються на цей аудит. От ще нам аудиту над антикорупційними органами не вистачає і тоді вже корупцію переможемо! А якщо ще й аудит не допоможе, то вже точно нам допоможе створення антикорупційних судів. Отака антикорупційна ілюзія...

Начебто для подолання корупції достатньо “політичної волі” і її можна подолати “кавалерійським наскоком” за допомогою “шаблі наголо!”, тобто з використанням “голої репресії”, що застосовується антикорупційними органами! Але цього зовсім не достатньо, бо вирішальне значення мають

якраз реформи, що можуть усунути соціальні корені корупції.

Як свідчить досвід Сінгапуру та інших країн, ефективною може бути лише **концепція “антикорупційних лещат”**. Вона полягає у поєднанні двох “губ” в “антикорупційних лещатах”: 1 — глибоких соціальних реформ, що мають антикорупційний потенціал, і 2 — застосування репресивних заходів щодо корупціонерів, які мають застосовуватися антикорупційними органами (НАБУ тощо). Якщо не буде задіяно обидві ці “губи”, то як однією “губою” “затиснути” корупцію разом з її корінням?

Згідно з концепцією “антикорупційних лещат”, спроби одним лише вдосконаленням антикорупційного законодавства і антикорупційних органів (НАБУ тощо) подолати кризовий тип корупції є безперспективними. Не можна створити такий закон чи такий антикорупційний орган, яким би не можна було б зловжити, якщо у суспільстві має місце соціальна аномалія, за якої жити і працювати чесно і по закону не вигідно. Більше того, за цієї умови можливим стає формування так званої “поліцейської держави”.

Україна в результаті соціальних реформ має стати країною, придатною для життя чесних і законослужняних громадян! Лише тоді, згідно з концепцією “антикорупційних лещат”, можуть бути ефективними антикорупційне законодавство і будь-які антикорупційні органи (НАБУ і т. ін.), разом з інституціями громадянського суспільства.

Нам небайдуже!

Обурені повідомленням на сайті Міністерства культури України від 24 липня 2017 року про “*Результати жеребкування для відбору кандидатур від громадських організацій у сфері культури для включення до складу конкурсної комісії з проведення конкурсного добору на посаду генерального директора Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника*” 24.07.2017, 16:30

У Міністерстві культури 24 липня 2017 року у встановленому Законом України “Про культуру” порядку проведено жеребкування з визначення кандидатур від громадських організацій у сфері культури для включення до складу конкурсної комісії з проведення конкурсного добору на посаду генерального директора Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника.

За результатами жеребкування до складу комісії обрано кандидатури: Федоренко Олександр Вікторович — Громадська організація “Муниципальна ліга Києва”; Кидрова Інеш Осербайвна — Громадська організація “Рада національних спільнот України”; Пономаренко Наталія Анатоліївна — Громадська організація “Реформи заради прогресу”.

Приголомшила відсутність серед кандидатів до конкурсної комісії з обрання керівника Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника архітекторів, художників, представників Національної академії образотворчих мистецтв та архітектури, Українського товариства охорони пам’яток історії та культури, представників інших профільних громадських організацій, які спроможні об’єктивно, фахово (!) взяти участь у цьому конкурсі. Натомість суддями будуть ГО “Клуб шанувальників балету” та ГО “Балетна спілка України”.

Нині заповідник, зважаючи на його стан, потребує господаря, факхівця, патріота, який зможе зупинити вандалізм, його спотворення забудовами, перебудовами й знесеннями будівель та споруд цього архітектурного комплексу, взятю під охорону ЮНЕСКО. Адже на його території, а саме на “Нижній Лаврі”, з’явилося вже 16 нових споруд, серед яких і декілька багатопверхових будівель, не враховуючи забудови, яка з’являється в охоронній зоні Заповідника. Це свідчить про те, що свідомо ігноруються вимоги закону про відокремлення церкви від держави.

Враховуючи вказані проблеми довкола Заповідника, маємо запитати: якщо є подальша перспектива збереження й розвитку всесвітньо відомого Національного заповідника “Києво-Печерська лавра” й на якого генерального директора, факхівця можна сподіватися?

Замість виконання нещодавно змінених вимог Закону України “Про культуру”, яким передбачено долучати до процесу обрання керівників закладів культури найкращих представників фахових профільних громадських організацій, Міністерство культури України залучає до участі в конкурсній комісії танцюристів, акторів, спортсменів та інші абсолютно не компетентні громадські організації, навмисно усуваючи від цього процесу тих, хто може покласти край безладу в Києво-Печерській лаврі.

Степан БАБІЙ

Кажуть, церква відокремлена від держави. Кажуть... Бо як відокремлена, згідно з Конституцією, церква себе так не поводить. Особливо церква московського патріархату. Вона поводить себе так, ніби вона державна. Якщо відокремлена від держави, то, будь ласка, свою діяльність проводьте в межах своїх церковних територій. Та ні, вона баламутить усю країну. Тобто, державу. Хресні ходи всією Україною і від Почаївської лаври, і від Святогірської, і головне — дефілювання Хрещатиком, столицею держави. А сотні автобусів для звезення із усіх усюд тисяч прихильників московського патріархату, за чий кошти? Колись ми (літератори) були свідками, як двигтіла дорога під колесами сотні “Ікарусів”, що йшли з Донбасу на Київ. Я писав про це і друкував у “Літ. Україні”, що “тоді вони їхали за кубком, але так можуть приїхати і за владою”... Через сім років це і сталося. І знову організовані автобуси... І непокарані регіонали, що і тоді виряджали колону, і сьогодні звозять свій електротрат, і разом з ієрархами очолюють ту масу, прикидаючись, що повірили в Бога. Ідуть, щоби продемонструвати на вулицях столиці свою силу, навіть кількісну перевагу. Бо із Філаретом на Володимирську гірку йтимуть кияни, чи долучиться ще хтось із гостей Києва. І що ж держава? Дозволяє вільно розгулювати по країні і по столиці малосвідомій масі непри-

Московський кат і... московський патріархат

хильного до Незалежності люду. Державці мовчать. Чи тільки роблять вигляд? Чи справді не вбачують повзучої загрози для нашої самостійності? Не помічають демонстративного святкування чужої ідеології? А може, це свідчить про те, скільки малоросів серед державного конгломерату?

Скільки писано, скільки казано, що належність до структури країни агресора у час, коли Москва нищить Україну, калічить народ, а земля полита кров’ю наших синів і скроплена слізьми молодих вдів, матерів, дітей-сиріт — а з ієрархів МП і досі, як із гуся вода. Вони тільки моляться, щоб припинилася братовбивча війна. Уповають на Бога. Безбожники і слуги московського Сатани.

Серце скипає болем і кров’ю. За скривавлений, нищений, поруйнований Донбас. Кров і руїни, каліцтва і смерть. Край, поруйнований і понищений москалем. Але як і захоплений сьогодні Донбас, болить мене давно захоплений шедевр — Почаївська лавра. І навіть не через те, що православ’я іншого, чужого відтінку відправляє службу в українській святині, а через ту несправедливість, що давно запанувала і тепер брутально стверджує ту велику неправду. Давно, ще коли російський чобіт ступив на волинську землю, все окуталось во-

йовничою неправдою, і так було затоптано історичну сутність, що навіть Тарас Шевченко, цей великий правдолюб, художньо опрацьовуючи велич святині, не впізнав тоді самодержавного злодійства. Що там приховувалося крадене і витав тоді там чужий дух для Волинської землі.

А справжній духовний розвій, ще переданий попередниками, продовжував великий будівничий, великий українець Микола Потоцький. Ось спогади про нього з опису очевидця: “Розмовляв українською мовою, мав довгі вуса і оселедець закладений за вухо, в руках завжди була велика люлька. Походив із давнього козацького роду. За вірою — греко-католик. Людина надзвичайно багата. 70 церков і соборів побудовано ним за допомогою багатьох будівничих, яких запрошував із Європи і яким щедро платив”.

Нічого ми не знали про роди Потоцьких і тим більше про фундатора Миколу Потоцького. Шляхта і все. Ренегати. Зрадники українського народу. Один тільки палац Потоцьких у Львові був знаний і то, як залишений невідомо яким із Потоцьких. Щось десь просочувалося про Потоцького, що мав якийсь стосунок до Почаївської лаври. І то на рівні легенди. Все ховали від нас.

Мені, волинякові, випало навчатися в Галичині. В Бережанах і Львові та бути раз на весіллі у Бучачі, і ще раз проїздити через Бучач. Як і в Бережанах, де навчався у медичному училищі два роки, за той час ні від кого не чув, що тут проживав Маркіян Шашкевич, Богдан Лепкий, що звідтіля художниця Олена Кульчицька... Так і в Бучачі ніхто навіть не натякнув, що це місто-музей, і які майстри творили його. І що саме Микола Потоцький, власник Бучача, запросив талановитих архітектора Меретина, скульптора Георгія Пінзеля, які і піднесли тут шедевр — міську ратушу. От тоді і була піднесена Миколою Потоцьким Почаївська лавра. Про це набагато пізніше нам розповіла Віра Стецька завдяки тому, що у Варшаві зберігся Бучацький архів.

Останні роки свого життя Микола Потоцький проживав у прибудові Почаївської лаври. Там і помер. Похований під Успенською церквою.

Як йому лежить зараз, коли над ним чиниться такий глум, глум над українським звичаєм і традиціями. Коли попи московського патріархату перетворили святиню на кубло російської фесбешної агентури? Ті, що ненавидять Україну, для якої фундатор-патріот так багато зробив.

Репресований «Словник» повертається в Україну

Петро ВОЛЬВАЧ, академік УЕАН, доктор філософії, дійсний член НТШ, член НСПУ, лауреат премій ім. Л. П. Симиренка НАНУ та Дмитра Нитченка

Сьогодні світова наука, озброєна новітніми технічними засобами та методами досліджень, не в змозі підрахувати не лише обсяги людських втрат, а й матеріальних цінностей.

Серед колишніх колоніальних республік найменш вивчена ситуація в Україні. Адже системними і цілеспрямованими етнічними чистками, нищенням матеріальних носіїв культури та історичної пам’яті Російська імперія займалася упродовж кількох століть. За цей період знищили десятки мільйонів української людності, колосальну кількість книг, десятки тисяч мистецьких творів, історичних, архітектурних пам’яток і культових споруд. Після сталінсько-беріївської деспотії, у короткочасний період хрущовської відлиги (1956–1965 рр.) у радянському гетто спалахнула іскра надії на національне відродження. Миська творча інтелігенція та студентська молодь в Україні, більшість якої вийшла зі ще не сповна денационалізованого і зросійщеного села, потрапивши з паспортами до міста, першою відчула свободу. Саме ця категорія відчайдушних хлопців і дівчат склала основний прошарок інтелектуального духу шістдесятників. На їхні плечі ліг увесь тягар відродження знищеної сталінським тоталітарним режимом української літератури й культури.

Мені пощастило не лише багатьох з них знати особисто, але брати, хоч й епізодично, участь у київських заходах. Навчаючись у Криму, а потім в ленінградській аспірантурі, до Києва я навідувався не часто. Але і під час цих короткочасних поїздок до столиці мені вдавалося потрапляти на літературні вечори у Спілці письменників України, різнома-

У тиранічних, тоталітарних державах фізичне знищення опонентів, інакомислячих і заборона або спалення на інквізиційних вогнищах літературних, мистецьких і наукових творів є давньою незнищеною традицією. Її з часів середньовіччя успадкували та успішно впроваджували в життя комуністичні та нацистські режими. Порівняно з попередніми століттями вони виявилися найбільш кривавими та руйнівними.

нітні концерти та гучні молодіжні зібрання у травневі дні біля пам’ятника Тарасові Шевченку. Неодноразово слухав славетний хор “Гомін” Леопольда Яценка, відвідував квартиру-музей Івана Гончара. Пам’ятаю, що він зацікавився світлинами дітей Левка Симиренка, вбраними у національний одяг. Їх я йому передав із дозволу доньки Левка Симиренка Тетяни. Через рік, чи то два, їх повернули. У майстерні видатного майстра бачив пам’ятники козацьким гетьманам і полковникам. Кадебісти пізніше багато з них знищили при обшуках.

Зустрічався тоді я із відомим скульптором та кінорежисером Іваном Кавалерідзе. Це була людина не лише духовної, а й фізичної величі. Пам’ятаю міцний потиск велетенської руки. Бачився я на той час на молодіжних зібраннях у Спілці письменників на Банковій з Іваном Дзюбою, Євгеном Сверстюком, Ерастом Бенішевським, Михайлом Брайчевським, Василем Фіалком та багатьма іншими відомими людьми. Мій старший брат Федір у той час навчався на лісгосподарському факультеті Української сільськогосподарської академії. Він і ввів мене у молодіжне київське товариство. Тож багатьох нині широковідомих діячів літератури, культури і науки я знаю ще з тих часів.

У молодіжному студентському середовищі ширився і набирив обертовий рух за відродження української мови як спротив офіційному урядовому зросійшенню.

Через самвидав поширювалися машинописні та написані від руки не лише поезії заборонених поетів 20–30 рр., а й твори молоді літературної генерації. Серед самвидаву траплялися також і словники. Машинописний фра-

зеологічний словник української мови потрапив і до мене. Його передав мені брат Федір. З його слів, до нього він потрапив від академіка Української академії наук Петра Погребняка, який тривалий час очолював академічну термінологічну комісію. Як безіменний український фразеологічний словник потрапив до нього, ні я, ні брат не знаємо. Словник у нашому середовищі передавався з рук у руки, з єдиною умовою: передрукувати та поширити. Примірник, який зберігався у київського брата Федора, загубився. Адже його після закінчення Академії випхали з Києва до Калмикії. У калмицьке заслання він потрапив через конфлікт з академічним завідувачем марксистської кафедри, який ще був і позаштатним стукачем-кадебістом. Негідник і комуноросійський шовініст у професорській мантиї Ключніков відстежував настрої у студентському середовищі та писав доноси на своїх вихованців. Переведений до Києва з Мелітополя, він навіть у часи хрущовської відлиги принципово читав марксистські дисципліни російською мовою, змушуючи студентів складати нею іспити. Брат і ще кілька однокурсників добилися права складати іспит українською мовою. Через це та активну участь у різних несанкціонованих заходах, вони потрапили в поле зору кадебістів. І їх майже всіх за розподілом направили на роботу за межі України. Тож братів примірник “Словника”десь загубився або його вкрали.

Один із примірників “Словника” я обпалітував і завіз до Криму. Там ми його з друзями розмножили і поширили у своєму українському середовищі. Десь влітку 1965 року до Бахчиса-

рая, де я працював на Кримській помологічній станції Всесоюзного НДІ рослинництва, до мене завітав молодший брат Василь. Він щойно закінчив Одеський гідрометеорологічний інститут і їхав за розподілом на роботу у м. Обнінськ Калузької області, де був єдиний у країні Всесоюзний НДІ агрометеорології. На 90–95 % науковий колектив його складався з випускників Одеського гідромету та інших українських вишів. Аби брат не втрачав зв’язку з Україною, я подарував йому обпалітурений примірник фразеологічного словника. До 2015 року брат постійно використовував його, виховавши дочку та сина свідомими українцями. Все життя брат працював у Росії в своєму інституті. Там він захистив кандидатську і докторську дисертації. Він — доктор географічних наук, професор, заслужений метеоролог Росії. Мріяв повернутися в Україну, але місцеві хахли-малороси з української Гідрометслужби, побоюючись потужної конкуренції, зробили все можливе, щоб він залишився в Росії.

2012 року наукова громадськість інституту та Обнінська вшановували його 70-ліття. Було багато теплих слів, лунали високі оцінки колег його багатолітньої наукової діяльності. Ювіляра у той день вшанували званням “Почесний агрометеоролог Росії”. Багато колег, вихідців з України, виголошували промови українською мовою.

На жаль, майже через чотири роки брат у розквіті творчих сил відійшов у Вічність. Майже 50-літнє проживання в Обнінську, де була споруджена перша в країні атомна електростанція, дало про себе знати. Брат хоч і не зміг переїхати в Україну, але свою доньку Оксану благословив на

навчання в Одеському гідрометі. Вона його успішно закінчила, там же вступила до аспірантури і захистила дисертацію. У цьому ж інституті навчався і братів онук Євген, нещодавно він також захистив дисертацію. Вже будучи важкохворим, брат тримав у руках кандидатський диплом онука.

Помер брат у день Соборності України 2014 року, коли вже Крим був окупований Росією. Через воєнний стан і сильні морози я не зміг потрапити в Обнінськ і бути на похороні. Поїхав туди лише на роковини смерті 2015 року, коли мені самому вже довелося покинути окупований Росією Крим, де я прожив майже 60 років. Проглядаючи величезну братову книгозбірню, у якій домінувала україністика, я знайшов і подарований йому 1965 року мій примірник “Словника”. Мої друзі з української діаспори у Москві, з якими неодноразово зустрічався в Києві під час проведення Всесвітніх форумів українців, порадили не передавати братову книгозбірню до Української бібліотеки у Москві, над якою вже завис путінський інквізиційний меч. Сьогодні переконаний, що порада друзів була слушною, далекоглядною і мудрою.

Пам’ятаючи слова геніального українця Миколи Гоголя, вкладені в уста славетного Тараса Бульби, що ворогові не можна залишати й люльки, я вирішив забрати “Словник” з Московії.

Київські науковці, філологи й письменники, до яких я звертався, не змогли встановити авторство “Словника”. Мій давній товариш-колега просвітянин, видатний український поет, відомий політик і громадський діяч Павло Мовчан зголосився допомогти у виданні цього вельми цінного “Словника”. За це я висловлюю йому та майбутнім видавцям величезну вдячність. Можливо, видання та поширення “Словника” допоможе ідентифікувати і автора цієї непересячної праці, яка повернулася з Московії.

Митці до ювілею альма-матер

Валентина ЄФРЕМОВА, мистецтвознавець, заслужений працівник культури України
Фото **Сергія КОМІСАРОВА**

Про внесок педагогів НАОМА в розвиток української культури на відкритті виставки говорили директор галереї “Митець” Ганна Лавреха, голова секції критики та мистецтвознавства, доктор мистецтвознавства Олексій Роготченко, лауреат Національної премії ім. Т. Шевченка, провідний дослідник українського мистецтва Зоя Чегусова, член правління Київської організації НСХУ, заслужений скульптор України Аліса Забой, голова правління громадської організації “Жінки за мир у всьому світі” Тетяна Коцеба та інші.

Серед представлених на виставці робіт — ліричні пейзажі І. Тартаковського “В Ботанічному саду”, “Околиця Гурзуфа”, “Річка Псьол”. Викликають філософські роздуми та життєдайний настрій складні за композицією натюрморти “Літній букет” і “Тюльпани і море” пензля Г. Ягодкіна.

У галереї “Митець” Київської організації НСХУ відбулася колективна виставка “Життєвим шляхом разом” до 100-річного ювілею Національної академії образотворчого мистецтва й архітектури. В експозиції представили роботи народного художника України Ісака Тартаковського, заслужених художників Генрі Ягодкіна, Анатолія Тартаковського, Вадима Михальчука, художників Світлани Аношкіної, Ольги Карпенко, Олени Паламарчук, Марини Громенко та ін.

Кличуть у подорож морські мотиви в роботах А. Тартаковського, який вражає динамікою

“Соняшники”. О. Карпенко

своєї палітри, сповненої мажорних акордів. Приваблюють вишукані твори Г. Титова як спогад після подорожі до Парижа. А поруч зовсім інша тема з величним настроєм симфонічного оркестру — яскраві композиції А. Кушик із варіаціями на тему води.

Не залишають байдужими глядачів зворушливі пастелі Г. Носенко, кримські мотиви О. Масика, енергійні полотна О. Паламарчук. Сяють сонячними променями соняшники О. Карпенко, яка вміє своєю соковитою палітрою надати акорд завершеності своєму твору.

Галині Бодяковій до снаги глибокі філософські роздуми про сенс життя та споконвічні

“Жінка в очіпку”. Г. Ягодкін

гуманні цінності. Саме такими є “Гуру Золотого саду”, “Вітер перемін” та серія творів про різні пори року.

Органічно вплелися у яскравий вінок української культури й сучасні інновації молодих митців Олександри Сидорець, Юрія Качкіна, Марини Громенко, Ярослава Стеценка, Наталки Гончарової. Столична публіка добре знає твори цих художників,

персональні виставки яких неодноразово прикрашали київські галереї.

Володимир Балибердін вміє одухотворити метал і своїми “Крилами” передати енергетику, яка піднімає людину над усіма життєвими негараздами. У портфоліо майстрині декоративно-ужиткового мистецтва відомого флориста Галини Дюговської сотні першокласних художніх образів, в яких представлені християнські символи, кодові знаки українського народу, яскраві арт-об’єкти космічного виміру, але над усім паює образ Березини роду людського.

Привернула увагу й картина “Пасхальні тварини” В. Товкайла зі Світловодська. Художник обрав для себе композиційний прийом старовинних ікон, коли у клеймах навколо головного образу розкривалося життя святого. Десятки писанок в орнаментальному обрамленні привносять благословенний настрій, як ознаки високої духовності і добра.

Повстанський хрест під вірлянецькими соснами

Марійка КУДАСЮК,
14 років, село Кімната

Пошукова робота просвітян Кременеччини увінчалась успіхом. Минулого року було визначено місце загибелі останнього районного провідника Армії УПА “Орла” за спогадами дитячих літ Бориса Грушицького (село Бережці) та Анатолія Вознюка (хутір Вірля).

Учасники дитячого просвітянського табору “Лісова школа на Вірлі” встановили на цьому місці минулого літа повстанський березовий хрест. А 29 липня відбулось велелюдне відкриття і посвячення пам’ятника нашому Герою — Дубового Хреста.

Впродовж багатьох століть український народ веде боротьбу за волю і незалежність. Які тільки вороги не зазіхали на наші землі! І кожного разу натрапляли на мужній опір, на протест збоку захисників рідного краю.

Тяжкими для українського народу виявилися 30—50-ті роки минулого століття. Одразу після переможної боротьби армії УПА з нацистами, воїни-повстанці зіткнулися із ще страшнішим ворогом, який об’єднав під своєю владою більшість наших земель. І тоді, коли Східна Україна терпіла від штучного голоду, Західна розпочала боротьбу за своє визволення. Оскільки Росія створила спеціальний орган, а саме НКВС, ватажки Української Повстанської Армії усвідомили, що воювати відкрито буде важко. Саме тому повстанці розмістилися в лісах, завдяки підтримці простого люду в усіх селах. Чимало їх, воїнів Армії без держави, полягло за ідеї визволення, цілком присвятивши себе нелегкій справі, яка опиралася на людське життя.

Серед тих героїв був і наш земляк — Феодосій Петрович Трофимлюк (1912—1950 рр.). Ще виростаючи у рідному селі Кімната, хлопець не знав, що через кілька кілометрів, неподалік від Вірлі, на хуторі Воронуха, існуватиме один із осередків підпільної боротьби Кременеччини, а очолить його він.

Феодосій Трофимлюк, він же “Орел”, підпорядкував повстанські загони провіднику ОУН “Ворону” і успішно воював проти московських загарбників. Однак недарма М. Грушевський казав, що ми не вміємо йти всі разом, бо 20.03.1950 року сюди, у неприступну місцину, в оточенні лісів “завітали” енкаведисти за доносом агента “Тополі”.

Стався нерівний бій, але НКВС воював завжди підступно, як найжорстокіший звір, який на жертву нападав зненацька, хитро і підло.

Тоді й вбили “Орла”, за яким так довго полювали. Як голодні шакали, накинулись вони на мертвого героя, закрутили його голову колючим дротом, прив’язали до коня і так волочили до самого села Кімната, витягнули на подвір’я мельника (Гнатюка), там у 50-х роках була сільська рада. Кинули серед двору, плювали на нього, били мертвого кирзовими кованими московськими чобітьми... Жах наводили на мешканців рідного “Орлові” села, але він вже нічого не чув, лиш душа його чайкою тужила тут і кликала до боротьби, до мужності, до єдності в цій боротьбі.

...А два його малолітні хлопчики-сироти Сашко і Ростик ходили від хати до хати, бо люди бо-

ялися їх приймати, щоб ніхто не доніс енкаведистам, адже зрадників на той час вистачало довкола.

Батьків “Орла” вивезли до Сибіру. Коли вони після смерті тирана Сталіна повернулись додому, то й тоді служакі ненависної українцям радянської влади змушували над родиною Трофимлюків.

Першого ж року, коли старенькі зібрали на своєму городі картоплю, щоб якось протриматись і пережити, налетіли на подвір’я і забрали все до останньої картоплинки. Їх було двоє, тих ревливих служак ненависної людям радянської влади. Прізвищ таких не називаю, бо ж діти і внуки їхні живуть в нашому селі...

Я думаю, що Трофимлюк Феодосій, він же “Орел”, знав, за що пішов з життя, за що загинув... бо через 67 років тут, край дороги, біля соснового лісу буде височіти дубовий хрест з вишиваними рушниками і польовими квітами на землі, які йому принесуть громадяни такої омріяної України...

29 липня на цьому місці, де загинув “Орел”, розпочалася панахида з ініціативи районного об’єднання ВУТ “Провіста” імені Тараса Шевченка. Відслужив її отець Полікарп — намісник Свято-Юрївського чоловічого монастиря УПЦ Київського

Патріархату, що на хуторі Вірля. Щирі слова молитви торкалися душ тих, хто прибув сюди для вшанування пам’яті останнього ватажка повстанців. Це були просвітяни районного об’єднання, мешканці Кременця, сіл Великі Бережці, Града, Кімната, Савчиці, Дунаїв. Прибув посланець з Тернополя — Богдан Градишин, гість з Києва — Сергій Жижко.

Після заупокійної служби присутні з уст Сергія Жижка — киянина і кімнатчанина — прослухали сторінки історії тогочасної боротьби, він процитував уривок з енкаведистського протоколу про зраду і смерть “Орла”. Василь Олійник навіть конкретні приклади, які свідчать про мужність і героїзм нашого односельця. У тому, що історія рухається спіралью, переконав нас учасник нинішньої війни на сході України з тим же ненависним ворогом-москалем викладач Кременецької гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка Сергій Томашівський. Кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільних дисциплін академії в Кременці Олександр Соловей допоміг присутнім усвідомити цінність нашої незалежності. Він же подарував ікону Юрія Переможця, її розмістили на дубовому хресті-пам’ятнику.

З урочистими промовами виступили голова районної ради В. Стефанський та представник від Конгресу українських націоналістів м. Почаєва п. Микола Семенишин. Подані ними фрагменти змогли скласти в уяві кожного життєву мозаїку Феодосія Трофимлюка, усвідомити вартість дружби і зради, перемоги і поразки, пам’яті і забуття. Це сприяло зміцненню почуття патріотизму та єдності між людьми.

На цьому дійстві пролунали слова вдячності тим людям, які допомагали виготовити і встановити пам’ятний хрест — Лавреню Олександр, Волинському Костянтину, Грушицькому Борису, Ратинському Василеві, Мидлику Ростиславу, Ксьондзику Олександр, Грушицькому Миколі.

Присутніх приємно вразили повстанські пісні у виконанні 11-річної дівчинки з с. Кімнати Алли Любої та Наталії Капінос — рідної сестри Героя України Сашка Капіноса.

Неабияк потішили громаду маленькі “лісовички” з табору “Лісова школа на Вірлі” під керівництвом Оленки Котляр — коханої Героя Небесної Сотні Сашка Капіноса. Попри юний вік, вони не по-дитячому заспівали пісню “Ой, у лузі червона калина похилилася”. Повстанський гімн підхопили всі. Здавалося, що тоді оживав дух справжньої нескореності нашої України.

Під кінець присутні зачарувались майстерною грою на гітарі Наталі Капінос і Вікторії з Дунаєва і виконанням улюблених пісень Сашка Капіноса “Україно моя”, “Нас весна не там зустріла”...

Можливо, тоді за цим спостерігав з неба “Орел”, радіючи, що віднайдено його “могілу” — місце його загибелі, бо день виявився напрочуд сонячним, а сосни навколо стояли, як заворожені.

А присутні все співали повстанських пісень, неначе усвідомили, що наступні покоління почувуть нас тоді, коли ми будемо пам’ятати і боротися усі разом.

Степан ДУПЛЯК,
поет, член НСПУ

Насиченою була програма патріотичного фестивалю, в якому взяли участь представники Всеукраїнських громадських організацій “Молодий народний рух”, “Сокіл” та “Мегамарш”. Завдяки креативним підходам організаторів цієї мистецької акції, вона викликала великий інтерес у його учасників та гостей.

Особливу увагу привернув книжковий ярмарок, на якому свою продукцію пропонували вітчизняні видавництва. Гості охоче купували книжки з автографом відомих українських літераторів Василя Шкляра та Антонії Цвід. Письмениця презентувала свій роман-трилогію “Возлюбленик муз і грацій: Кохані жінки Тараса Шевченка”, тритомник якого подарувала місцевому музею Тараса Шевченка.

Програма фестивалю “Ше. Fest—2017” була розмаїтою: працювала просвітницька галявина, яку координували Тетяна та Павло Сапсай, ярмарок майстрів

На побачення з пророком

Маршрутами просвітницького фестивалю «Ше. Fest 2017»

Цьогоріч уже вчетверте у Моринцях, на батьківщині Тараса Шевченка, за сприяння Міністерства молоді і спорту та Черкаської облдержадміністрації відбувся просвітницький фестиваль “Ше. Fest 2017”. Активно підтримала проведення яскравого молодіжного дійства Миронівська сільська рада, яку очолює Євген Штанько.

ужиткового мистецтва (Марічка Поливач), музична сцена (Віталій Калиниченко), театральна сцена (Єлизавета Тарасова, режисер Тетяна Шекера), ніч українського кіно (Олеся Лісовська), нічна акустика (Ігор Двигало), художня галявина (Олена Вишневська, Тетяна Слободян), дитяча галявина (Леся Колосенко).

Цікавими для учасників фестивалю були також екскурсії до шевченкової хати в Моринцях і музейного комплексу в Шевченковому. На батьківщині нашого геніального поета і художника звучали в сучасній обробці пісні на його слова, які виконували естрадні гурти, що з’їхалися з усієї України. На місцевому стадіо-

ні майже дві доби лунали українські мелодії.

Високий клас віртуозної гри показали музичні гурти — переможці конкурсу “Ше. Fest” 2016 “Тобі здалось”, “Naomi”, “EFIR”, присутні охоче слухали також бардів Віталія Кобзаря, Живосила Лютого, Богдана Тарасюка та багатьох інших виконавців.

Неймовірними видалися для учасників фестивалю і майстер-класи. Вони із захопленням спостерігали, як народні умільці ліпили горшки з глини. Співав кобзар і сільський самодіяльний хор, відтворюючи колорит шевченкової епохи... Втомленими і щасливими почувалися координатори

і волонтери цього масштабного просвітницького дійства — Марія Поливач, Анастасія Хоменко, Богдана Гайворонська, Віталій Калиниченко, Євген Бурак, Аліна Яріш, Марія Клоченко, Єлизавета Красниченко та Дмитро Колоша.

У молодіжного фестивалю з’явився новий генеральний спонсор — МХП, лідер на аграрному ринку в галузі пта-

хівництва. Кілька років поспіль фінансову й організаційну допомогу “Ше. Fest” надає Всеукраїнське об’єднання “Свобода”, а водою і квасом безкоштовно забезпечує ЗАТ “Оболонь”. Цьогоріч фундаторами патріотичного фестивалю зголосилося стати майже 150 доброчинців. Тож немає сумніву, що в просвітницького фестивалю “Ше. Fest” — велике майбутнє.

Євген ЦИМБАЛЮК,
Рівненська область

Останнього ОУНівця спiniла лиш куля, присуджена замість 33 років ув’язнення

50 років тому в тодішній радянській Україні стався безпрецедентний випадок і для юриспруденції самої республіки, і загалом для всього світу. Його суть у тому, що Президія ВР УРСР ухвалила рішення судити людину не за чинним законодавством, а за тим, яке діяло ще 1927 року. Різниця полягала у найвищій мірі покарання. У 1967 році було 25 років тюремного ув’язнення. У 1927 році — розстріл. Цей вирок стосувався Антона Олійника, уродженця хутора Березина Друхівської сільради (нині це терени Березнівського району), члена ОУН.

Довелося жителям до тих крайнощів те, що Олійник як політв’язень, засуджений на 25 років, тричі втік із найбільш охоронних місць ув’язнення. Навіть із сумнозвісного Володимирського Централу. При цьому в способах втечі, оригінальних, хитромудрих і просто неймовірних, йому міг би позаздрити навіть легендарний Устим Кармелюк. Втім, не це головне. Головне, що, будучи короткочасно на волі, Антон Олійник не припиняв боротися за незалежність України. І він у цьому сенсі є одним із останніх, якщо не

для закінчення війни. Фактично до 1947 року проводив антикомуністичну агітацію, поширював антирадянські листівки. Налагоджував систему взаємозв’язків збережених ОУНівських осередків...

Фатальним для Антона Олійника став 1947 рік. Тоді він вийшов на групу “Кноп” (назва від псевдо її очільника). В історії цей рух — “кнопівський” — малодосліджений, але він мав своє помітне місце. Це була група українських радикальних націоналістів, яка “відкололася” від Центрального проводу ОУН і вважала за доцільне самотужки вести боротьбу (переважно терористичну) проти всіх, хто посягає на Україну...

Так ось, люди, які представилися “кнопівцями”, арештували Антона Олійника, накинули йому мішок на голову і змусили доповідати, що він доброго зробив для України. Антон Якимович, не підозрюючи, що під “кнопівцями” замаскувалися радянські “стрибки”, виклав усе як є. Насамперед

Антон Олійник (зліва) на своїй рідній землі

останнім, оунівським форпостом, який ліквідували комуністи. Це сталося в лютому 1967 року.

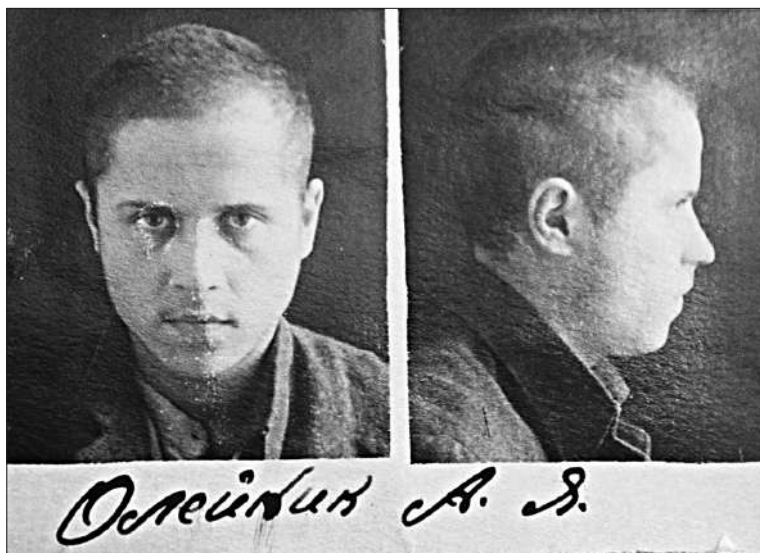
12 томів кримінальної справи, і в кожному томі від 311 до 628 сторінок. Саме таке “досє” збереглося в архіві СБУ на злісного ворога України, як називали Антона Олійника. Завдяки ухваленню “декомунізаційного” закону ця справа із “таємної” перейшла в статус доступної. І наразі вона — як один із найпоказовіших доказів того, яким незборимим для тоталітарної системи був дух українського патріотизму. Супроти нього в комуністів навіть у мирний час залишалася лиш одна протидія — куля.

Антон Олійник народився в сім’ї хлібороба, простого сільського орача, як він сам зазначав. Батько бачив у синові продовжувача справи, натомість Антон мріяв про науку. До неї він мав гарні здібності. Та й у дитинстві та юності хлопець неабияк тягнувся до книжки. Змінила його світогляд Друга світова війна. В ті роки він зрозумів, що Україна, яка прагне незалежності, має двох затятих ворогів — нацистів та більшовиків. Саме задля боротьби проти них вступає в ОУН. Був провідником юнацької мережі ОУН, охоронцем районного провідника ОУН, документалістом районного проводу ОУН. Не припинив підпільної діяльності й після

свою позицію, вірніше, антипозицію стосовно радянської влади, сказав про вільну Україну, яку треба захищати, зачитав напам’ять “Ще не вмерла України”. А наостанок повідав, що коли його розстріляють, його кров залишиться чистою перед тими, хто бажає Україні добра і волі. Усього цього вистачило, щоб розпочати проти Олійника кримінальну справу. Тим паче, що при арешті у нього вилучили зброю (гвинтівку, 49 патронів, гранат Ф-1, пістолет ТТ), листівки та брошури із закликком боротися за вільну Україну.

Присуд радянської влади на той час був максимальним — 25 років тюремного ув’язнення. Тим паче, що Олійнику “нав’язали” низку вбивств радянських активістів, керівників району. Від участі в ОУН він не відмовлявся, а от “нав’язаних” вбивств не визнав навіть тоді, коли постав перед розстрілом.

Відбувати покарання “Інду” (це було його оунівське псевдо — від словосполучення індивідуальний селянин) довелося спочатку в Мордовії. Але не минуло й півроку, як в’язень зі спільниками наважується на втечу з табору у вагонетці, присипаній торфом. Загалом це був добре продуманий вчинок. Тож охорона лише на третій день помітила, що на торфовищу не вистачає ув’язнених робітників. Пошук зниклих став Всесоюзним розшуком. На нього кинули значні сили,

Таким 1947 року “стрєбки”, що арештовували Антона Олійника, зафіксували його образ

і вже на сьомий день “опери” рапортували, що затримали в лісі Антона Олійника.

За спробу втечі суд додав йому ще два роки ув’язнення. А потім ця додавальна процедура повторювалася ще двічі, бо Олійник загалом здійснив три втечі. Таким чином загальний строк його перебування у в’язниці дійшов до 33 років.

Вдруге Антону Олійнику вдалося вирватися на волю 1954 року. Тоді в’язень здійснив 13-метровий підкоп. У його спорядженні не було лопати чи ножа. Лишень ложка. Але й так він протягом кількох місяців виколупував землю, приховував її і, зрештою, добрався до місчини поза тюрмою. А далі — форсування річки на човні, який йому підготували доброзичливці, і довга дорога додому. Цікаво, що мати, коли син зайшов до рідної домівки, спочатку його не впізнала. Його вага була тоді лише 47 кілограмів — від перенесеної тюремної тяжби.

Два місяці Антон Олійник потайки набирився сили у рідній домівці. А потім виробив план подальших дій: налагодити зв’язок з групою його повстанського побратима “Шуляка”, яка, на його переконання, ще мала б діяти в поліських лісах. Зрештою він так і не вийшов на зв’язок з повстанськими підпільниками — завади-

ти довелося переважно марксистсько-ленінських пропагандистів, але, як зізнався Антон, йому трапився воістину національний шедевр. Це книжка Дмитра Донцова “Дух нашої давнини”. Яким чином вона опинилася в тюремній бібліотеці, невідомо. Може, випадково, може, спеціально. Але те, що вона справила на читача Антона Олійника величезний вплив, — факт незаперечний. Відразу ж після прочитання “Духу...” Олійник ділиться своїми враженнями з іншим в’язнем, Романом Семенюком. Й обидва вирішують вирватися з табірних лабетів і продовжити боротьбу за Україну. Це їм вдається — 12 серпня 1965 року втечею із особливого табору МВС СРСР “Дубравлаг”. Цього разу втікачам довелося форсувати річку шириною півкілометра. Передбачаючи, що по них стрілятимуть, табірники затамували свій подих і перебували у водяній глибинці понад п’ять хвилин. Тим часом “емгебісти”, що переслідували оунівців, подумали, що вцілили у втікачів.

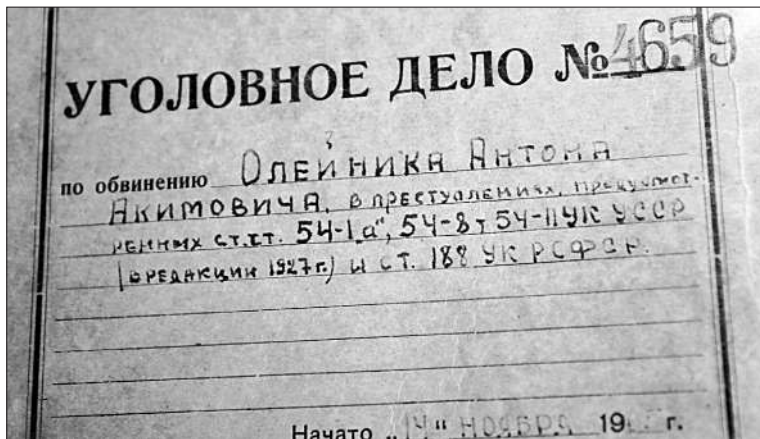
Вирвавшись із неволі, вони спрямували свій шлях в Україну. Першим чином заповзялися відвідати найбільші українські святині. Відтак побували на могилі Тараса Шевченка, у Київській та Почаївській лаврах, на “Козацьких могилах” у селі Пляшева... А також у ро-

поширення цих листівок Антон Олійник потрапляє під арешт. Йому до основного тюремного строку “приплюсовують” ще п’ять років неволі.

Антон Олійник відсидів 18 років. Залишалося ще 15. Розуміючи, що надалі вирватися з тюремних лабетів — справа нездійсненна, він, однак, хапається за останню рятівну надію. Пише листа на ім’я тодішнього секретаря ЦК Компартії Микити Хрущова з проханням про помилування. Але в цьому листі не відрікається від своїх діянь і помислів щодо вільної України. Ось рядки з нього: “За роки перебування в тюрмі закам’яніли усі мої почуття вільної людини. Більше того, мені здається, що нині з таким почуттям живуть усі люди в Україні”. “Граждани судді! Ви засудили мене за те, що я любив Україну. Але пам’ятайте: настане такий час, коли ніхто не сидітиме за те, що я сиджу”. “Ви засудили мене до розстрілу, змінивши при цьому закон. Світ ще не бачив такого прецеденту. Значить, або ви мене боїтеся, або я найбільший діл для України ворог. Тільки при цьому ви не пояснюєте, що я недоброго зробив для України”.

Хтозна, чи дійшов цей лист до Микити Хрущова, який попри свої комуністичні погляди все-таки був українським прихильником. Радше ні, ніж так. А тим часом над Антоном Олійником тодішня українська влада вчинила справжній самосуд. За Постановою ВР України, яку підписали Підгорний та Георгадзе, Рівненський обласний суд отримав право засудити Олійника до розстрілу. На оголошення вироку обвинуваченого не покликали. Натомість запросили представників газети “Червоний прапор”, Костопільської та Березнівської райгазет, аби ті виклали суть справи щодо “злісного ворога Радянського Союзу”. Вони написали так, як написали. Вірніше, під компартійну диктовку. І при цьому ж, звісно, не згадали останніх миттєвостей життя Антона Олійника. Зокрема, як перед самим розстрілом до камери, в якій Антон Олійник сидів, до речі, разом із відомим українським політв’язнем Юрієм Шушевичем, зайшов майор-емгебіст і заявив: “Ну що, Олійник... Тепер Україна зекономить на тобі два мільйони рублів”. З’ясовується: такими були витрати, коли Олійника під час його третьої втечі оголосили у Всесоюзний розшук.

Антон Олійника розстріляли 6 лютого 1967 року в Києві. Де його могила, наразі невідомо. Пам’ять про нього теж не вельми відповідає справедливості. Принаймні родина Олійника не збереглася. У повоєнний час померли його батьки. Сестра Надія, яка добивалася реабілітації брата, канула у невідомість, так й не дочекавшись цієї реабілітації. На батьківщині Антона Олійника жодної меморіальної дошки на його честь. А треба було б... Водночас в історії України Антон Олійник залишається тим, хто воістину поклав своє життя на плаху за її ім’я.

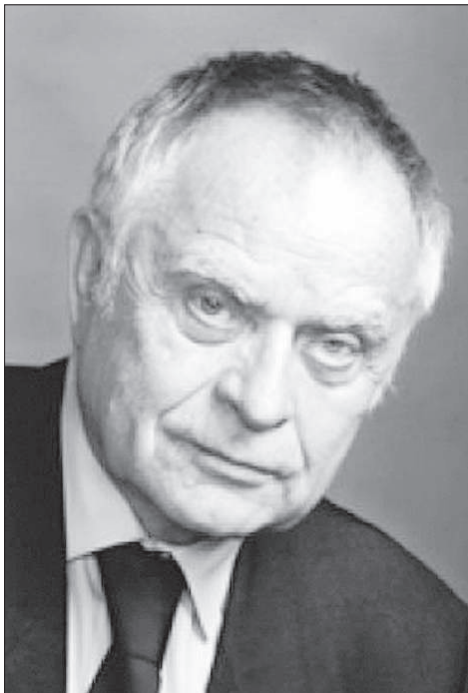

Кримінальна справа Антона Олійника “розтягнулася” аж на 12 томів

ли “емгебісти”, які ретельно переслідували втікача.

Третя втеча Антона Олійника була із Володимирського Централу, в якому він, до речі, зарекомендував себе одним із найдисциплінованіших та ерудованих в’язнів. Був активним читачем тамтешньої бібліотеки. Щоправда, студіюва-

динах тих націоналістів, хто разом із ними сидів у тюрмі. Закінчилося їхнє втікацтво на малій батьківщині Романа Семенюка — у Сокальському районі на Львівщині. Там нездоланні оунівці облаштували бункер, де сховалися від радянської влади і звідкіль почали вести підпільну боротьбу. Надрукували тисячу листівок про істинну сутність комуністичної влади. Під час

Антонич був хрущем на вишеньці зеленій,
Рудою квіткою, котра бринить крильми;
Хто б міг подумати, що він поміж людьми
Постане, як титан, і Лемківщини геній?

Він мало жив на цій землі благословенній,
А Бог, що приїжджав у Горлиці саньми,
Являвся йому й казав: “Хоч серце надломи,
Але яви свій край Європі і Вселенній!”

І скинув він з душі провінції оброть,
Засяяла над ним зірниця Кобзарева,
І мова увійшла в його натхненну плоть.

Від “Привітань життя” він ріс до “Книги Лева”,
В його словах небес прозорість кришталева,
Так, ніби їх йому продиктував Господь.
24.VII.1999 р., Ждиня, Лемківщина

Якби

(Мрії патріота)

Якби князі дітей не мали,
Якби не кляті феодалі,
Якби не чорноземне поле,
Якби не москалі й монголи,
Якби любилися гетьмани,
Якби дружили отамани,
Якби король наш край не псячив,
Якби Хмельницький передбачив,
Якби Мазепа виграв битву,
А цар ковтнув із горя бритву,
Якби Тарас нам жив ще досі,
Якби не свині у горосі,
Якби Грушевський і Петлюра,
Якби то кров була — не люра,
Якби Франко був президентом,
А Чорновіл прийшов з презентом,
Якби за мову ми боролись,
Якби Олесь звати Олесь,
Якби тривала єдність в Русі,
Якби то в кучмі і в кожусі,
Якби не вкрав доляри Паша, —
Ото була б держава наша!

24.XI.2000 р., Львів

Найпростіші питання

На світі не більшає ні світла, ані води,
Хоч надра згоряють і небо розвалюють бурі,
На світі все більше рабства, ненависті та біди,
Хоч тирані вмирають і валяться тюрми похмурі.

На світі не приростає плодородних земель,
Хоч старі кладовища переорюють
запопадливі хлібороби.

На світі все більше трутизни солодкої,
мов карамель,
Неправди, що множитьс я заповзято,
неначе мікроби.

На світі все менше листя, і метеликів,
і слонів, і риб,
І матерів, і братів, і сестер, і батьків, і героїв.
І все більше людей притягає небес

незбагненна глиб,
Як найпростіші питання: “А хто я?
Що я винен? Що я накоїв?”

2001 р., Варшава

Дмитро ПАВЛИЧКО: «А ми народ, що народився з мови!» З нової книжки «Омела»

Хто вирізьбив тебе, чи плуг, чи море,
Чи вітер, чи Роден — не знаю і мовчу,
Але ж прекрасна ти, як божество суворе,
За поцілунок твій життям я заплачу.

Не доторкаюся до тебе. В’януть руки.
Мого життя всі хвили є в тобі:
Печаль, і гордість, і вогонь розпуки,
І дихання в диявола трубі.

Я все хотів оддати Україні,
Що падало з могого колоска,
А ти жила десь у моїм корінні,
Як стежка над безоднею сковзька.

2009 р., Київ

Скажіть мені, куди подівся час
Моєї молодості золотої,
Ті дні, коли я окупантів пас,
Чув на плечі гарячий ремінь зброї?

Я не боявся смерті; тріскотня
Ворожих автоматів — то забава.
Дивилась в лісі смерть із-поза пня
На мене не як рана, а як слава.

Я крила мав прив’язані до ніг,
Як чародій Гермес, поштар небесний;
Мені здається, я по хмарах біг
І гостре слово мав, як ніж дволезний.

Моя душа, немов тунель, гула,
Порожня ще, але вже мала око,
Дивилась тужно на нічні світла,
Журилася собою самотою.

Тепер моя душа — вже не тунель:
Там повно світла, людського, живого,
Там рани рідних і чужих земель,
Але нема нічого молодого.

Та ні, неправда! Там десь я стою,
Де стіни давні каменем підперті,
Там зблизика я дивлюсь на смерть свою
І, як хлопчина, не боюся смерті.

Жовтень 2016 р., Київ

Біля Тараса Шевченка у Варшаві

Сніг ішов лапятий. До чола
Бронзового сніг чіплявся, як терня.
Сніг також виблискував, як меч
Над Тарасовою головою.

Підійшов я в присмерку. Мороз
Брав за серце. Польща святкувала.
Сніг злітав з тернового вінка.
В колючках я бачив зблиски крові.

А Тарас не рухався. Свічу
Він тримав, як символ правди й сонця.
Я ж побачив — свічка та горить,
Полум’я хитається од вітру.

Надійшли колядники малі,
І “Wśród noszej ciszy” заспівали.
І той сніг, що зблискував, як меч,
Що світив, як терня, впав на землю.

1.XII. 2016 р., Варшава

Голоси металу

Я чую з Києва вночі далекі дзвони,
То звук мого села, залізо й мідь.
Дзвіниці при церквах, в землі мої патрони,
В stodoli батьків плуг, що як жебрак стоїть.

Я розрізняю в сні переклики металу,
Бо ж був я дзвонарем, зерно, а не лушпа.
Патрони я ховав, бо готувався змалу
Іти зі зброєю, не голіруч в УПА.

Леміш згадав мої відскоки та підбіги
До коней, що мене хотіли розтоптати.
Я був погоничем! Отець тримав чепіги.
А нива слалася, неначе грань з багать.

І татова коса тепер мене згадала,
Що гострою була, як дівчина моя.
Коса бринить, немов моя душа зухвала,
Той подзвін я почув, як стогін солов’я.

Нарешті скрикнула мого ремня пряжка —
Тризуб не золотий, але добірна спижа.
Оце тобі, Москово, біля Донця розтяжка —
Ти на моїй землі простягнешся й згориш!

12.XII. 2016 р., Київ

Низенькі гори, млоу вкриті,
А на високих сніг лежить.
Ось вийде сонце за дві миті,
Жди і дивись в сумну блакить.

Дві миті будуть, як два роки,
Як два століття, якщо ждати;
Не жди, вставай, вставай, допоки
Незбуджені, як мертві, сплять.

Пройди під вікнами. Хороми
Багатіїв, рабів гроби
Буди, скликай поснулі громи
На темні голови ганьби!

Буди, дзвони, ти маєш вздріти
Як встануть мертві і живі,
І будуть гратися, як діти,
На сонця золотій крові.

01.III.2017 р., Київ

Юрій Кондратюк

Настане час новий. Боги і люди
На Місяці зустрінуться й покажуть
Поселенням і руйначам Землі,
Зеленої колись, та вже сухої,
З морями без води, без риби й без коралів,
Три точки ще живі, де народився,
Де вчився й виріс Юрій Кондратюк.

Прагнувший зір його згадають люди,
Зір молодий, що в небесах побачив
Нові джерела людського життя.
Вони покажуть Луцьк, Полтаву й Київ,
Три з молоком і розумом колиски,
Де сили набиравсь тривожний геній.

Боги мовчать. Не знають, що робити,
Як їм пристосуватись до людей.
Вони питають бога справедливості:
“За що Москва Кондратюка замордувала?”
Бог справедливості мовчить. Земля говорить:
“За що? За непокору й рідну мову
Не зражену, за погляд зору в небо,
Всезаздряща Москва його убила”.

А я стою в юрмі, біля Енея,
Десь там, де молоденький Кондратюк
Стояв колись, де зір ясних алея
Збігала до його тривожних рук.
Я мислив про Полтаву, вбиту тричі,
Воскреслу тричі в рідних іменах,
І на її воскреслому обличчі

Я бачив усміх, що злітав, як птах.
Живи, Полтаво, ворогів прищепи
Помруть, а ти тримайся імен своїх —
Кондратюка, Петлюри і Мазепи,
Живи і зберігай Енея сміх!

25.V.2017 р., Київ — Полтава

Піду я в ліс

Я в ліс піду й не вернуся ніколи,
Хоч того лісу вже давно нема,
Пройду стежки старі й нові околи,
І вчую — грає, кличе знов сурма.

Сурма чоти, сурма моєї сотні,
Сурма мого маленького роя.
Там хлопці ждуть задумані, маркотні,
Там зброя жде мене, як смерть моя.

А я ту зброю полюблю й пригорну,
Хоч вся вона з московського плеча.
Візьму її й піду в безодню чорну,
До себе притулю, немов дівча.

А вже десь там, де сяє час, як бритва,
Пайдьошники горять, і я горю.
І падаю, але моя жага й молитва —
Зірниця обертається в зорю.

1.VI.2017 р., Стопчатів

Три сини

Неонілі Кременчанці

Мати Гафія. Три сини. Три повстанці.
Три бандерівці збройні. Три свободи мечі.
Мамо, я знаю, як ви молилися й плакали вранці,
Коли виряджали дітей, як ридали за ними вночі.

Три брати, наче різні, та одна непокора шалена,
Кров палакочке — і сплінуть од неї лякливі хахли.
Мамо, я знаю, що ви цілували синів у рамена,
Як зброю взяли вони в руки й вмирати пішли.

Три сини, три, московськими зайдами вбиті,
Два сотенні, а третій — кулеметник роя.
Мамо, я знаю, що для них сорочки були вшиті,
Вишиті чорно-червоним, як сорочка моя.

Три сини, три Гафіїні з хутора Вірля,
Три сини твої, Господи, три криваві хрести.
Ти дав силу їм вийти на смерть,
на широке прострілля,
Дай же сили й мені до свого хреста підійти.
4.IV.2017 р., Кременець

Печальний фестиваль пісень Європи

Зібрались в Києві, кричать, а не співають,
І майже всі вони англійською кричать,
Здається їм, що світ розвеселяють,
Єдинодумля, свободи й правди вчать.

Скажіть мені, чому соромляться співати
Своїми мовами ці люди молоді,
Дівчата-янголи і хлопці — пишні хвати,
Позбирані в добірній череді?

Я про господарів питатися не хочу,
Забуду їх, народу в них нема,
Та не забуду Білорусію співаючу,
Що піднялась над зорями всіма.

Здавалося, провінція Європи,
Співаючи, вшанує москаля.
Аж ні! Погасли мудрі розторопи,
Засяяла нескорена земля.

Співайте, браття жовті, чорні, білі
Своїми мовами, допоки грає кров
Як ні — обернемося всі в автомобілі,
І зникнемо всі разом *int one throw*.*

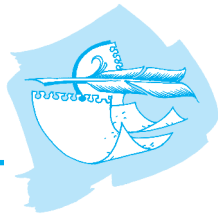
Народи є залізні, як підкови,
Та є й сийливі, як роса з трави;
А ми — народ, що народився з мови,
Палаючої на кострах Москви.

Травень 2017 р., Київ

Дунаю мій, згадай про Україну!

Дунай тече в піснях мого народу,
А з тих пісень зросла душа моя.
На берег золотий шукати броду
Ходив я, наче в снах, мале хлоп’я.

* int one throw — за одну мить (англ.)

*А де я сьогодні? Я горю біля Дону,
В окопах кривавих зустрічаю орду.
Я з церков українських викликаю Мадонну,
А з дунайського берега допомоги я жду.*

Дунаю мій, співаючий Дунаю,
Скажи мені, де джерело твоє;
З твоїх пісень я в небі виринаю,
Але гаразд не знаю, де ти є.

*А де я сьогодні? Я горю біля Дону,
В окопах кривавих зустрічаю орду.
Я з церков українських викликаю Мадонну,
А з дунайського берега допомоги я жду.*

Дунаю мій, згадай про Україну,
Що рвалась до свободи крізь віки,
На каменях твоїх вставала з тліну,
Шаблі гострила, прала сорочки.

*А де я сьогодні? Я горю біля Дону,
В окопах кривавих зустрічаю орду.
Я з церков українських викликаю Мадонну,
А з дунайського берега допомоги я жду.*
10.VI.2017 р., Київ

Світ повен смутку й радощів,
За піснею — тривога,
За спекою — пора дощів,
За сонцем — темінь строга.

За бурями — пора посух,
Врожай — за недородом.
Це рух життя і смерті рух,
Що був і буде згодом.

Диявол любить Янгола,
Свята кохає чорта.
І рветься доброти жила,
Міцніє зла аорта.

Моя сльоза тяжка, як гріх,
Весна, як ніч осіння.
Мій плач лунає, наче сміх,
Сміх — наче голосіння.

Як хлопчик, граю на дуду,
А в серці чую рану.
Чи я пливу, чи, може, йду
По хвилях океану.

Над берегами рідний ліс,
При берегах — причали,
А я їду по хвилях сліз,
Що з ока Бога впали.

1.VII.2017 р.

Слово

Кінчається життя зухвале
Печалей, радощів та гриж**.
Тебе вдягли та повзували —
На той світ марш! А ти мовчиш.

Ти смерті видиш тінь сувору,
Що ходить збоку й надовкруг;
Ти близько вже до того двору,
Де плоть — ніщота, діє Дух.

Та в Космосі нема дворища,
Де діє голий Дух, нема.
Його снага, могутність вища
Походить з людського письма.

Його одежа, кров і тіло —
То Слово, що тебе пекло,
В тобі гніздилося й горіло,
Як птаха зморене крило.

Мовчиш, бо не боїшся смерті,
Шодня встаєш, як мла світань;
Сумні думки, смертельно вперті,
Горять і тліють, наче грань.

А ти летиш на поклик Слова,
Як меч, що зблискує в бою,
Туди, де гине рідна мова,
Щоб їй віддати кров свою.

10.V.2017 р., Київ

** Тут грижа́ у значенні “гризота”. — Ред.

На ювілеї Холодноярської республіки

Це мій народ. Снага бунтарська.
Чигрин, Суботів, Мельники.
Республіка Холодноярська —
Три роки, наче три віки.

Це мій народ. Гніздо Богдана —
Моя надія в чорні дні,
Але червона й окаянна
Душа хахлацька в глибині.

Це мій народ. Куші бузкові.
Гетьманські погляди з-під брів.
Поля на Чучупаків крові,
Крик синьо-жовтих прапорів.

Це мій народ. Церковні дзвони —
Свободи вістуні. Аж ні —
Москва в монастирі Мотрони,
В окопах, наче на війні.

Тут України серце хворе,
Хрещений ворогами Яр,
Де ходить в рясі наше горе —
Московский піп, мов ягуар.

Від крижаного зору гине
Душа землі й душа води.
О, мій козацький Чигирине,
Прийди в Холодний Яр, прийди!

Прийди туди, де зломолящі
Мордують Бога житіє,
Прийди з огнем в хахлацькі хащі
І все спали, що не твоє!

6.V.2017 р., Холодний Яр

Омела

На тополях і соснах могутнього роду
В придніпровському гаї висить омела,
Виростає й чекає нового приплоду
Паразитка зелена, округла мітла.

Злобні птахи приносять насіння клейчaste,
Що ховається в тріщинах, в ранах кори...
Тож терплячі дерева вже мусять пропасти —
Їх зжере омела, їх зламають вітри.

Омела проникає в нутро деревини,
Точить серце її, як пішинка мала.
І нема порятунку від злої зернини,
Що вбиває навіки, але спроквола.

Відступися від мене, сумна панорамо,
Де тополя вмираюча тихо стоїть.
Мій нещасний народ помирає так само —
Омелу московизни під серцем таїть.

До сосни не прийду, взявши в руки сокиру,
Трутизняних кушів я на ній не уб’ю,
Але буду я націю виривати з ясиру
Язика, що винищує мову мою.

Рідна земле моя, тополіна й соснова,
Омелою обрósла, я тобі поясню, —
Знай: свобода твоя — то життя твого Слова,
Непорочно ясного, наче серце вогню.

31.III.2017 р., Київ

Російська мова — смерть мого народу,
Причаєна в свідомості хахла,
Раба, що московитам навдогоду
Мій край здає в оренду для житла.

Здає мою вітчизну, мою мову,
Стопчатівські мої поля й гаї,
Мою стежину житню й барвінкову —
Все віддає усміхненій змії.

Мене вбиває мова окупанта,
Що народився й виріс на Дніпрі,
І храм, де служить кагебістів банда,
Одягнена в московські стихарі.

Виходжу я з бандерівської ватри,
Із рідного вогню живий до дна.
Перевертні їдуть мене вбивати, —
Це моя доля, правда і війна.

Моя земля лежить в кайданах зради;
Тітушки, наче роботи, сидять
В парламенті, а в коридорах влади —
Благословенна тиша й благодать.

Десь падають моєї крові скрапи,
Над Доном я поранений лежу.
Вже там хахлами кликнуті кацапи
Московії вишукують межу.

Та це Вкраїна. Поле поєдинку
Свободи і тюрми, добра і зла,
І, мабуть, це місця мого спочинку,
Коли впаду на мертвого хахла.

14.VII., Київ

Фронтowa пісня

Стогне Дон, кричать, палають води,
Танки їдуть російські, як гроби,
Гасне сонце правди і свободи,
В оболоках атомні гриби.

А вітер з Дону віє до Європи,
Несе за Альпи пагубний вогонь.
Мій друже, кров тече в твої окопи,
Та власну зброю ти не відсторонь!

Ти не жди підмоги із Парижа,
З Рима та Берліна не чекай.
Згине, здохне та потвора хижа,
Ми з Дніпром з’єднаємо Дунай.

А вітер віє, наче просить скону,
Тікаючи вночі з вогню війни.
Друже, стій, не відступи з кордону,
Землі своєї небеса вдихни.

Материнської сльози зі скроні
Не зітри, вона рятунок твій.
Стій на варті, та не в бороні,
Наступай в лавині бойовій!

А вітер віє з днів Голодомору,
Схилився Бог до мертвої бджоли.
Мій друже, вислухай мольбу сувору:
Будь Месником, прицілюйся й пали!

15.VII.2017 р., Київ

Я — європеєць

Вночі, коли сіяв небес Гердан,
Над Доном кров’ю дихали окопи,
Я вийшов на співаючий Майдан,
У Києві як мешканець Європи.

А там стояли київські князі,
І всі чотири дочки Ярослава.
І місяць в золотому картузі
Світлив собі й проходив, наче пава.

Співала площа горда й гомінка.
І чув я голос Богуна і Хмеля,
Мазепи і Шевченка, і Франка, —
Стояла в співах України стеля.

Втім появилсь похмурий Симаргліа,
Бог темряви, і небо вкрилось млою,
І наді мною свиснула стріла,
І впав юнак, — він поруч був зі мною.

Замовк Майдан, і вийшли з темноти
Убивці наші, із Москви прибулі.
І Янука загавкали хорти,
І пропікали нас видющі кулі.

Вбивала нас російська москальня,
Слов’яни-зверхники, а ми були укропи.
Я вдруге народився того дня,
Не слов’янин уже, а син Європи.

Прощайте, вбивці наші, пайдьоші,
Тяжкі, тюремні на плечах колоди.
Я — європеєць за єством душі,
За покликами правди і свободи.

10.VIII.2017, Київ

Молитва

Мій Господи, моя печаль незрима,
Немов Твоя притомність невлівима,
Невидима при людській сліпоті,
Почуй мене, стою перед дверима
Відходу в завіті ще в першому житті.

Життя ще одного мені не треба,
І Ти мені його не скинеш з неба,
Бо все на цій Землі росте з землі.
Земля — моя родителька й заgreба,
А Ти далеко десь, в космічній, сивій млі.

Я не святий, але ж і не злочинець,
За поглядами — ревний українець,
Я чувся між народами, як свій.
Сказати правду — рядовий мізень
Та вислухай мене уважно й зрозумій.

Чи Ти Іммануїл, чи Ти Єгова.
Чи Смерть усього сушого й віднова,
Чи Світло, чи Вогонь, чи Темнота,
Вчини, щоб не померла моя мова,
Розп’ята на хресті й не знята ще з хреста!
2. VIII.2017, Конча-Озерна

Я був записаний до пастухів,
Та не любив ні батога, ні бука.
В минуле власне входжу, як в архів,
Себе виймаю, як зерно зі струка.

Хто ж я такий? Звичайно, не пастух,
І не ягня святе. Я — повен грому,
Та мій вогонь пригас і струх,
І не потрібний він уже нікому.

Прийшла пора пророків молодих,
Страшних метафор, кованих із льоду.
Здається, то свободи й правди здвиг.
Стій і мовчи в юрбі свого народу.

Мовчи, ховайся в скит. Ходи, як тінь,
Та не цурайся вогняного Бога,
Бо він всього початок, не амінь,
Не прислухайсь до свого некролога.

Забудь усе, лиш пісні не забудь,
Тієї, що навчався ти співати.
Коли тримавсь за материну груди,
В Стопчатові, коло своєї хати.
25.VII.2017, Київ

Данте

Максимові Сторісі

Про “Пекло” думаю. “Великий Данте,
Скажи, чи всю ти виспівав свою
Печаль, що сяє, наче діаманти,
В твоєму “Пеклі”, де горять мужі,
Боги, тирани, вбивці, окупанти...
Ти бачив пекло на часів межі,
Його тобі показував Вергілій
Правдиві образи — не міражі.
А я в добі вродивсь осатанілій,
Де всі, тобою спалені, живуть,
І на планеті, в битвах обгорілій,
Нових, проклятих війн вітри гудуть,
А людяність, рятована тобою,
Паде в рови. Перемагає лютя.
Вже зрада не вважається ганьбою.
Забутий сором, виставлений страм,
Монтує людство проти Бога зброю
І випробовує край Божих брам.
Все продається: океани й весла,
По храмах — чвари, боротьба, бедлам.
Сліпці співають, що любов воскресла,
А та любов у банках, на замку,
Вона шанує кіллерів ремесла,
Невинна, мабуть, тільки в сповитку.
А далі все життя сумне, тремтляче
В брудному паперовому вінку.
Де ж я тепер? Життя минулось наче,
А я — в УПА, на стежці лісовій.
Я чую досі — мати моя плаче,
Бо я спалив своїх жадань сувій.
А твоє “Пекло”, Данте, не фантоми,
І все не під землею — на землі,
Це світ, де правлять європейські гноми
Та хижі азіяти — москалі...
Вже скоро атомні озвуться громи,
Все задихнеться в полум’ї й золі...”
Поет мовчав, не дивлячись на мене,
Вінок лавровий знявши з голови,
Він прошептав: “Це пекло незнищенне!
Воно твоє. Сховайсь в його рови!”
5.VIII.2017, Конча-Озерна

Петро ШКРАБ'ЮК,
м. Львів

Стефанія Шабатура: ув'язнені лілії

Стефанія Шабатура

1 Люди захоплюються легендами. Бо легенда (як і міф, міт) переносить нас у глибину віків, розповідає про неймовірні ситуації, вчинки, долі — і важко встановити, чи це правда, чи вигадка. Але є *живі* легенди, і так само незвичайні, бо постають на основі реальних подій, реальних людей, які дивують, вражають, захоплюють. І є взірцем для наслідування.

Хіба не легендарною для нас є УПА, яка майже 20 літ (1942—1960) діяла в надскладних умовах бездержавності: билася з гітлерівцями, радянськими партизанами-провокаторами, польською Армією Крайовою, відтак — із енкаведистами, причому без жодної допомоги ззовні. І все ж не здавалася, морально перемогла. Останній бій повстанців із карателями відбувся 14 квітня 1960 року на Тернопільщині в Підгаєцькому районі. Хіба це не диво?

Легендарними стали — чи стають, насамперед для молоді, — ті, що продовжили національно-визвольні змагання, але вже іншими методами, зброєю слова, пензля, музики, і так само безоглядно, героїчно, жертвовно. Це *дисиденти*, хоча в українських реаліях таке визначення не охоплює всього спектра дій. Бо це був Рух спротиву політиці русифікації та денаціоналізації, і визначальною складовою цього Опору проступало прагнення державності.

“Ми — свідки подвигу людей, які пішли хресною дорогою національної боротьби і не дожили до нашого часу, — писала Ірина Жиленко (1941—2013) у книзі спогадів “Ното feriens”. — Це — воїстину месії. А ми — їхні апостоли, і кожен пише одне і те ж “євангеліє від шістдесятництва”, але — на свій копил. Тому ми такі артистично різні у своїх писаннях”.

Політв'язень і художник Стефанія Шабатура до нашого часу дожила. Вона була діяльною учасницею національного піднесення кінця 80-х—початку 90-х років минулого століття, встановлювала синьо-жовтий прапор над ратушею Львова, боролася за легалізацію Української Греко-Католицької Церкви, була засновницею та головою Марійського товариства “Милосердя”, депутатом міської ради...

І тепер, коли вона відійшла у вічність (17 грудня 2014), її постать набуває особливої значущості. Зосібна — в автора цих рядків.

2 Наприкінці 1995 року виїшла моя книжка “Виноградник Господній: історія життя о. д-ра Йосифа Кладочного”, одним із перших читачів якої був Ігор Калинець. Він по телефонував, поділившись враженнями, наступного дня ми зустрілися... “Про кого буде наступна книжка?” — запитав Ігор. — “Про Калинця!” — без надуми, спонтанно, пообіцяв я, зворушений його увагою. Але ця спонтанність була обумовлена попередніми подіями.

Річ у тім, що восени 1965 року, відслуживши три роки в армії (в армії окупаційній — в Угорщині), я став студентом факультету журналістики. Це був період перших арештів, відтак судових процесів української інтелігенції за так звану “антирадянську агітацію і пропаганду”. Чутки про це просочувались і на факультет, і не один із нас відчував моральний дискомфорт:

ми ходимо на лекції, пописуємо в газети, веселимось, а інших у цей самий час допитують, ув'язнюють, відправляють у світ за очі...

Пригадую, як у травні 1966-го мені на кілька хвилин дали переглянути Калинцеву збірку “Вогонь Купала”, і мене вразив вірш “Вітер”, а надто друга строфа зі словом “бандери”:

*Вітер мій знов напинає
бандери дніпрових лодій.
Вітер з нами й над нами.
з моїми полками в поході.*

Коротше кажучи, я відчував ніби борг перед тими, хто кинув виклик Системі — і пішов за д्रोги, за “колючі горожі”, тоді як я залишався на “волі”, ведучи роздвоєне життя: думав одне, а робив інше — виявляв лояльність до влади...

Отож написати книжку про дисидентів я вважав за громадянський обов'язок, за своєрідну спокуту за своє відносно спокійне життя, хоча восени 1973-го за нібито “притуплення політичної пильності” мені, асистентові кафедри журналістики, оголосили партійну догану із занесенням в особову справу — і я змушений був покинути працю над дисертацією та перейти в обласну газету, де був на видноті...

Звісно, це дрібниця з тим, що пережили мої ровесники і дещо старші країни у тому-таки 72-му. Одного і того ж дня, 12 січня, заарештували Ірину Калинець (пізніше — й Ігора), Івана Геля, Михайла Осадчого, В'ячеслава Чорновола (повторно)... У Києві впродовж січня у слідчих камерах опинилися Василь Стурс, Іван Світличний, Євген Сверстюк, Леонід Плющ, Іван Дзюба — близько 20 осіб. А якщо брати й наступні місяці — то це число перевищило 100 осіб.

Очолювала список Стефанія Шабатура, бо судили її найпершою. Ігор Калинець у ті зловісні дні писав:

*вдруге заарештували
мою Стефу
плаче мати Шабатури
як забрали
обидва гобелени
Леся Українку та Кассандру
я поцілувала
у краєчки
вони дивувалися
навіщо ж отак
я руки доньки
цілую*

Саме цей вірш привів мене в одну із кімнат Палацу урочистих подій на вулиці Коперника, де був осідок Марійського товариства “Милосердя”, і де мене приязно зустріла напрочуд вродлива жінка, яка, здавалось, уся сяяла — і зовнішньо (мала світле волосся), і внутрішньо. Це була Стефанія Шабатура.

3 Безумовно, в ту пору ще не було такої вагової книги, як “Стефанія Шабатура” з підзаголовком “Вибрана палітра кольорів з мозаїки життя і творчості”, яку сумлінно впорядкувала Соломія Дяків (записавши й прокоментувавши розповіді нашої героїні), а вида-ло у Києві видавництво “Смолоскип” (2016). Проте я вже багато чого знав про п. Стефу: і від Ірини Калинець, і з газетних публікацій, головні із самвидавного альманаху “Свѣшан-зілля”, що його підготувала з друзями та ж таки Ірина, а оформляла Шабатура (див.: число 1 за вересень-жовтень 1987 р.)

Знав, що Стефанія народи-

лася в селі Іване-Золоте Заліщицького району на Тернопіллі; її батько, Михайло, спадкоємець козацького роду, був майстром на всі руки, будівничим (сам спорудив для родини хату), віртуозом з виготовлення дитячих іграшок, служив у польському війську, відтак його мобілізували на фронт — і під Харковом 1943-го він загинув. Мати, Ганна, мудра й шляхетна жінка, залишилась із маленькою Стефою і пережила всі страхоттє повоєнного часу: голод, холод, реквізиції, рабську працю в колгоспі, обшуки, погрози... А проте, на зло ворогам, не падала духом, адже була справжньою християнкою.

Якраз глибока віра допомогла перебути всі знегоди не лише Ганні, а й Стефі. І не просто перебути, а й передбачити дві події, що мали і індивідуальне, і загальнонаціональне значення.

Стефанія Михайлівна закінчила у Львові училище прикладного мистецтва імені Івана Труша, опісля — Інститут прикладного та декоративного мистецтва (факультет художнього ткацтва). Вона писала ікони, вишивала, ткала художні килими, гобелени-картини, зокрема ті, що згадані у вірші Ігоря Калинина, — “Леся Українка” та “Кассандра”. І здобула визнання. Водночас нею зацікавився КГБ. Бо ж, oprіч мистецтва, належала до співзасновників Клубу творчої молоді “Пролісок”, брала участь у відродженні 1965 року Різдвяного вертепу, та головне — 15 листопада 1967 року була в залі, коли судили В'ячеслава Чорновола. А в листопаді 1970-го домагалась допуску її на процес Валентина Мороза: підписала з однодумцями відповідну телеграму до прокуратури УРСР.

12 січня 1972-го — трус у кооперативній квартирі Стефанії. І арешт.

“Десять місяців до арешту, — розповідала Стефанія, — мені приснилося: довгелезний коридор, безліч бронзових дверей, я сиджу на бронзовому ослоні, переді мною — косо — двері, я дивлюсь у проїм, звідти виходить жінка, вся в чорному, зирнула на мене, я на неї — і вона зникла. І враз, чую, якась сила тягне в двері. Я опираюсь, тримаюся чітко за осли — і мене тягне з ослоном, щораз дужче, я вилітаю у вікно — і вже лечу над Болгарією, чую болгарську мову, бачу згори: на площі перед вокзалом — Олесь Бердник”.

(Невдовзі Бердник з'явився у Львові, і коли Стефа переказала сон, то він здивувався, адже справді мав їхати в цю країну. Згодом теж був заарештований: Стефа закінчувала строк, Олесь — починав...)

А сновидіння тривало. Після Балкан Стефа опинилася з Калинцями на Дністрі і спостерігала, як на човнах перевозять людей і гуртують на березі по п'ять. Ті стоять, і в кожного на голові мішок. В той самий час Стефа вже не на підвищенні, а в якомусь болоті — і ніяк не може вибратися... (Ігор потім пояснив, що коли в'язнів виводили на етап, то шикували в колону по п'ять). Та й болото — алегорія її ув'язнення, передусім тих 115 діб карцеру і тих 6 місяців камери-одиночки, які довелося перебути за непокору.

Свідком на процесі в Шабатурі була Зіновія Франко. Вона теж приснилась Шабатурі. І це була “третья серия” одного і того ж сну. Стефа: “Я в Києві, в Зені. Великі двері, відчиняю і стою. Навпроти — кімната; дивлюсь — виходить... Леся Українка з маленькими гвоздиками в руках, простягає мені, я беру”.

4 Суд над Стефанією відбувся на свято Петра і Павла 12 липня 1972 року. Вирок: *п'ять літ* Дубровлягу в Мордовії і *три* — заслання. Виводили її через чорний хід. Стефина мама зуміла передати їй букет червоних гвоздик — від Богдана Гориня. Конвой як кинеться: “Отдай!” А Стефа: “Не віддам!” Заходилися видирати з рук силоміць. Лиш одна квіточка вціліла... Так сповнилась і третя частина віщого сну.

Наступна візія вже була не в сні, а навч, під час допиту. Стефа заявила, що в її справі нема криміналу: “То з вашої сторони є кримінал, бо ви завдаєте шкоди мені, моїй мамі, державі, українському народові, для якого такі люди, як я, могли б принести користь. Та нічого, *вічно так не буде, ще придуть інші часи*”. — “Ви ще сподіваєтесь на якісь інші часи?... Коли це буде?” — ехидно запитав слідчий Похіл. “Дуже скоро”. — “Коли?” — присікувався той. “Який строк ви нам дасте?... Значить — через десять років після того, як ми відбудемо покарання. Тоді й будуть надруковані і Стус, і Калинець, а вас осудять, а може, й засудять”.

Похіл завмер: “І ви в це вірите?” Ніби якийсь незнаний дух вселився в Шабатуру — так упевнено, навіть зверхньо стосовно слідчого почувала вона себе: “Я не те що вірю, я *знаю, що так буде!*” — “Тоді давайте парі!” З Похілом був ще один гебіст, він і докинув: “А я переб'ю”. Шабатура: “Ні, я руки таким, як ви, не подаю. Можемо укласти парі на слово. При свідкові”. — “На що?” — “Мені все одно”. — “На дві пляшки коньяку”. — “Ви програєте, але я від вас коньяку не візьму”.

5 Моя книга виїшла 1997 року. Її обсяг — 520 сторінок. А назва — “Попід Золоті Ворота”. Це вислів Папи Івана Павла II, який захоплювався українськими подвижниками: “Скільки мучеників пройшло і проходить тобою попід Золоті Ворота, Вкраїно мого подиву!”

Але не тільки мучеників, а й переможців. Серед них і Стефанія Шабатура. В книзі про неї 45 згадок: про її перебування в Мордовії з підпільницями Галиною Дидик, Даркою Гусяк, Катериною Зарицькою, Марією Пальчак, Іриною (Орисею) Сеник, дисиденткою з Одеси Ніною

Строкатою-Караванською, а також із подругою Іриною Калинець; про зустрічі та листування з Василем Стусом і трагічну смерть її нареченого Мар'яна Гатала, вірність якому зберігала до кінця життя; про те, як чекісти знищили в концтаборі понад 300 її картин; як вона після звільнення по-невірлясь у Львові без прописки та роботи, і т. ін.

І все ж перемогла. В слідчому ізоляторі точно спрогнозувала “прихід нових часів” — на 1990-й рік. Бо приближувала, відтак утверджувала ці часи як тільки могла. І про це я написав експромт “Гобелен Стефанії Шабатури”, який прочитав 6 листопада 1998-го у Львівському органічному залі під час відзначення 60-річчя Стефанії Михайлівни:

*Наш Львів — це подив на лиці,
Натхнені високі злеті.
Бо тут, у спогадах, стрільці,
І волі давньої співці,
Художники й поети.*

*Ось так її життя круте
Закільчилося з розмаю.
Десять там Іване-Золоте,
І почуття її святе —
Любов до свого краю.*

*До тих, хто встав на повний зріст,
До матері і друзів;
Хто прокладав в грядущє міст
І чув далекий благовіст
Над попелом ілюзій.*

*Нічого більш — лише любов.
Нічого — тільки мрія,
Яку ніхто не поборов,
Яка нам світить знов і знов,
Як зірка у завіях.*

*А потім зимовим дощем
Неправда впала гола.
А потім допиту — і щем:
Хто в камерах із нею ще?
Яка її крамола?*

*А там — мордовські табори
І посестри без права.
А потім зіцнення вітри,
А потім рідні прапори
І ця — сьогодні — слава.*

*Історія — гарячий твір,
Який холодне швидко...
Як гобелен із трав і зір,
Вплела і Стефа в цей узір
Свою нервову нитку.*

Свій барвистий узір виткала і її небуденна мати, яку Стефанія заохотила до творчості. І літня вже п. Ганна відкрила свій художницький дар — малювала барвисті картини в стилі “наївного народного мистецтва”. Я наче реліквію зберігав розкішний альбом творів Ганни Шабатури з дарчим підписом Стефанії: “Дорогому п. Петрові Шкраб'юку з повагою і *християнською любов'ю*. Львів 2 липня 2006 р.”

Сама ж Стефанія теж продовжувала творити. На початку 2009 року виїшов унікальний календар “Квіти Стефанії Шабатури”, що його підготував до друку Ігор Калинець. Є там акварель “Жовті лілії. Також ув'язнені”, датована 1975 роком.

Ці квіти у християнстві — символ чистоти і цноти, їх зображують на картинах про Благовіщення Діви Марії. Для мене таким символом стали Стефанія Шабатура та її подруги, які гідно, в духовній чистоті, у вірі в Бога та любові до України (а не в покорі сатані) прожили своє жертвове життя.

*Тому і лілії на акварелі не білі, а жовті.
Звідси і назва мого есею-спомину.*

Євген БАРАН: «Ми є творіннями Божими, а не «текстовками» Божих слуг»

Євген Михайлович Баран — український літературний критик, літературознавець, есеїст. Кандидат філологічних наук. Лауреат численних премій. Заслужений працівник культури України. З 2009 року — голова Івано-Франківської обласної організації НСПУ.

— Пане Євгене, що відбувається, на Вашу думку, з нашою літературою?

— Я би хотів сам зрозуміти, що з нашою літературою відбувається. Не тверджу, що все катастрофічно, але симптоми тривожні. З іншого боку, ситуація з літературою, тим більше нашою, завжди була “на межі”. Сьогодні ми нібито звільнилися від ідеологічних лещат, зате потрапили в лещата суспільної кон’юнктури. Аби вижити, багато письменників заграють із читачем, забуваючи, чим це може закінчитися для них.

Надмір інформаційний відштовхує якусь частину потенційних читачів від літератури. А також засилля посередніх авторів із нудними, ніякими псевдоісторіями, де домінує поєднання фентезійних ходів, хоча сама художня уява в таких творах бліденька.

В Європі кращі письменники виходять на сакральні сюжети. Здається, нічого особливого, але якась конкретна історія раптом набуває універсального змісту. У нашій прозі таких книжок ще дуже мало. Хоча запит на художні книжки стабільний.

У такій парадоксальній ситуації живемо: з одного боку брак доброї літератури, з іншого — брак якісного читача. Вже не кажу про книжкову індустрію, яка розвивається хаотично і з багатьма процесуальними перевитратами.

— Що ж зіпсувало читацькі смаки? Чому рівень читача так низький, що на п’єдесталі опиняються чистої води графомани?

— Це перебільшення, але загалом думка правильна. Читацькі смаки зіпсував побутово-квазімистецький симулякр, постмодерний “поп-корн”, який подається як літературно-мистецька хода. Чим більше невігласів ідуть у культурний процес, ще більше невігласів споживацьких вони творять. Не кажу про недурних і небезталанних авантюристів і пройдисів, яких завжди не бракувало. Суспільство біжить не як останній марафонець, який ніс вістку про перемогу, а як стадо биків на іспанській кориді. Зупинятися ніхто не хоче. Це не потрібно владі. Бо добре сказала Забужко у розмові з Княжицьким: мета сучасної гібридної війни — не Донбас, не Крим і не Україна. Мета — маніпульоване суспільство. Поки що сили, яку Станіслав Оріховський назвав “людьми ночі”, задум вдається.

— Якось у приватній розмові з поетом Василем Симоненком письменник Юрій Ячейкін сказав, що настане час, коли Україною ходитимуть натовпи письменників і ніхто їх не впізнаватиме. Чи не настав уже “той час”, бо бачимо,

що кількість “літераторів” на душу населення нестримно зростає?

— Слушна думка. Але в нас із літературними неофітами ніколи не було проблем. “Держава Слова” — це вже навіть не метафора, це одна із наших із Вами реальностей.

Проблема не в тому, що “багато людей ідуть в літературу так, як у XVII столітті йшли на Січ” (фраза Бориса Антоненка-Давидовича з далекого 1929 року). Проблема в тому, що ці письмаки так до кінця і не усвідомлюють, для чого їм писання. Переважна більшість цих літнеофітів — світоглядні графомани, і залишаються такими від першої книжки до останньої.

Немає жорстокого відбору художньої якості. А звідси і оцей “масовізм”, особливо це видно в образотворчому мистецтві, а вже відтак у літературі.

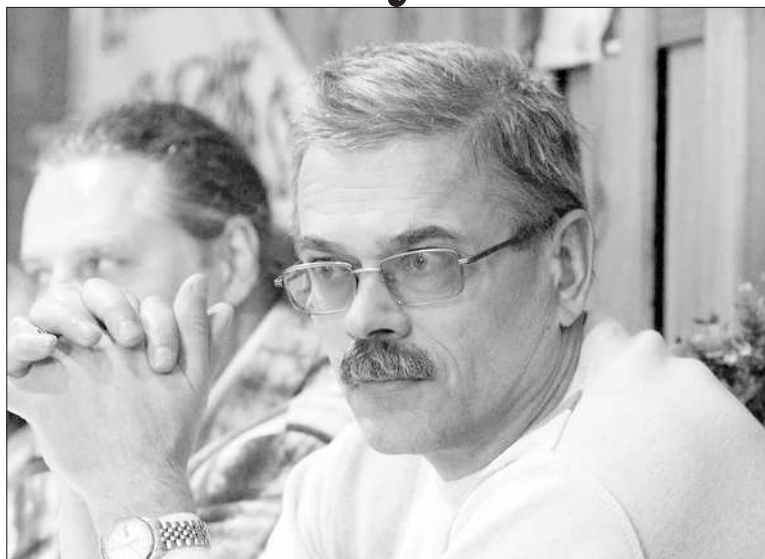
Мало людей, свідомих свого місця і своїх можливостей. І це та проблема, яка вирішується століттями культурного поступу. Але чи є в нас Час, ніхто не хоче про це думати.

— Спостерігаємо в письменницьких колах відверте несприйняття конструктивної критики. І водночас, чуємо загальні ремствування на відсутність критики, як такої, ведуться розмови про вмирання критики, як жанру. Прокоментуйте цю ситуацію.

— Що коментувати? Так є. Критика — це самурайство. Я так розумію, що цей жанр відійде в історію, як і сама філософія самурайства. Запрудженість інформацією, засміченість інформацією дезорієнтує людину. “Нема нічого гіршого за неготовий дух”, — твердив святий Августин. Критика не можлива в суспільстві, яке не хоче почути про себе інчу думку, а лише панегірики або ж церковні “Многая літа”. Ми суспільство дешевих панегіриків і фарисей-християн. Усі розмови, що в нас відсутня критика — це намагання зберегти вистим обличчя, після того, як ви все життя таляпаєтеся в болоті...

— Судячи з різноманітних рейтингів, в Європі зараз на хвилі популярності романи про Другу світову війну та про засилля мусульман. В нас усе більшої популярності набирають різноманітні “фентезі”... Про що це говорить?

— Ми й далі віримо в казки. Це добре. Така риса вирізняє нас на тлі втомлених європейців. “Кожний дуріє по-своmu”, — казав мій тато. Це намагання однієї частини письмаків реагувати на суспільні зміни і тенденції. Інча частина — себто ми — ще поки не запустили на свою землю чужаків, що є черговою ілюзією, — віримо в казку. Можливо, ця віра в казку нас врятує. Бо наша вічна дитячість — се єдине,

що не дає нам зовсім зникнути, “яко обри”...

Сам жанр “фентезі” мені чужий. Та й якісного “фентезі” українська література не дала.

— Ваша думка стосовно “потрібності” поезії. Знаючи ментальну схильність української нації до пісенно-римовааного слова, спостерігаємо дивну картину: з одного боку в кожному місті організовуються поетичні читання, з іншого — видавці відмовляються вкладати гроші в поетичні книжки. Багато хто з неопаних поетів вимушений “вилазити зі шкіри” — творити сумнівної якості романи. Чи приречена поезія на вмирання, чи так і житиме в мізерних накладках “за власні кошти автора”?

— Платон в ідеальній державі не бачив Поетів. Оскільки ми живемо у далекому від ідеального суспільстві, поети завжди будуть, і завжди будуть знехтуваними.

Якість і обличчя літератури визначає Проза. Так завжди було. Інша справа, що в Україні — Поет ставав політичним глашатаєм.

Але Поезія — внутрішня потреба людини вирватися з пут побуту. Окрім того, це один із постійних рушіїв розвитку мови. Я не думаю, що українська поезія перейде в університетські авдиторії, як це сталося з американською поезією. Але те, що вона потребує і потребуватиме підтримки — інформаційної, матеріальної — однозначно.

Чи мусить поет ще писати прозу, чи шукати себе в інших жанрах? Це справа самого поета. Для справжнього поета кон’юнктурне вимушене зангажування не страшне. Він завжди знайде можливість прийти до читача і сказати те, що хоче.

— Можливо, хтось може щось заперечити, але я переконана, що в літературі первинним має бути не ім’я автора, а ТЕКСТ. Саме з нього має починатися сприйняття творчості. Знаючи, як багато Ви читаєте, прошу назвати хоча б кілька справді вартісних текстів українських авторів. Чи за останні кілька років були такі?

— Я страшенно не люблю слова “ТЕКСТ”. Щось є у ньому від технічної складової. Волю говорити про “ТВІР”. Ми є творіннями Божими, а не “текстовками” Божих слуг. Так само ми звільняємо світи, які виростають всере-

дині нас і мордують, просяться на волю. Ми творимо власні світи, а не механічно записуємо знаки.

Виходячи з цього, скажу, що в Україні є автори, яких треба знати освіченому культурному українцю. Назву спонтанно декілька імен, не обмежуючись лише “чистою” літературою: Юрій Ананко, Володимир Брюгген, Володимир Базилевський, Оксана Забужко, Любов Голота, Григорій Гусейнов, Володимир Даниленко, Мирослав Дочинець, Петро Кралюк, Олег Лишега, Галина Малик, В’ячеслав Медвідь, Євген Нахлік, Михайло Слабошпицький, Галина Пагутяк, Володимир Панченко, Степан Процюк, Юрій Роговий, Василь Слапчук, Петро Сорока, Андрій Содомора, Леонід Ушкалов, Василь Шкляр, Ярослав Ясінський...

Я назвав імена, читайте книжки цих авторів, літературознавчі дослідження.

Зрештою, цих авторів більше. Головне, аби читач знав, що вони є і шукав “свого” автора.

— Третій рік війни в Україні, а країна “фестивальні”. Щомісяця то тут, то там відбуваються Книжа-Фести. Письменники й видавці їздять з міста в місто. Ледь не кожний районний центр має своє книжкове свято. Що це? “Бенкет під час чуми”, чи все-таки життєва необхідність для виживання української літератури?

— Це ін’єкції вмираючому. Так розумію, що “сильні світу цього” готують народи до великої війни. Значить, вкотре не можуть поділити поділене. Але будуть шукати “маніпуляційну формулу”, яка би виправдала війну. Будь-яка війна, якщо вже вона неминуха, мала б тривати за торжество КУЛЬТУРИ. Всі інші війни — приречені, але, на жаль, неминучі. Кожне покоління людей має свою війну.

Кожна війна починалася з маршу. Нинішня — з фестивалів. “Фестивальність” — не зло. Зло — що сама війна перетворюється на фестивальне дійство. І ми нічого змінити не зможемо. Бо радикальне вирішення вимагає сильних особистостей. На жаль, сьогодні домінує в світі Жонглер, на усіх рівнях...

Спілкувалася
Світлана БРЕСЛАВСЬКА

«Подєбрадський полк» Армії УНР» Т 2.

Щойно у видавництві “Орієнтир” побачив світ другий том енциклопедії Визвольної боротьби “Подєбрадський полк” Армії УНР”. У ньому вміщено 325 біографій вояків регулярних та іррегулярних українських збройних формуцій 1-ї половини ХХ ст. — студентів і випускників Української господарської академії в Подєбрадах. У другому томі енциклопедії Визвольної боротьби можна прочитати біографії не тільки прекрасних українців — кубанців, галичан, буковинців, волиняків, чернігівців, словбожанців, наддніпрянців, подільських козаків, тавричан, а й дорогих нам чужинців, оборонців української волі, — німця Вільгельма Лутца, білоруса Уладзіміра Куровського, єврея Юрія Ліндемана, вірменина Якова Осканова, а також українізованої польки Харитини (Тіни) Пекарчук та українізованої білоруски Марини Нестеренко. Вони перевтілилися в українців на полях битв за свободу нашого народу.

Один із героїв другого тому Євген Маланюк назвав подєбрадську академію “лабораторією, де культивувався тип новітнього українця”.

Друзі, огляньмося назад і пізнаймо з радістю “подєбрадське диво” української військово-політичної і науково-мистецької еміграції. Ми й творимо цю багатотомну енциклопедію світлих людей, щоб дати приклад нашої повоколінню.

Параметри книжки:

Коваль Р., Моренець В., Юзич Ю., “Подєбрадський полк” Армії УНР. До історії Українських січових стрільців, Богданівського та Гордієнківського полків військ Центральної Ради, 1-ї Сірої, 1-ї Синьої, 1-ї Запорозької, 2-ї Волинської, 3-ї Залізної, 4-ї Київської, 5-ї Херсонської та 1-ї Кулеметної дивізій Армії УНР, Галицької армії, Вільного козацтва, повстансько-партизанського руху, Запорозької Січі Юхима Божка, Окремого чорноморського коша військ Директорії, Легії українських націоналістів, УВО, ОУН, Карпатської Січі та дивізії “Галичина”. Том 2. — Київ: Історичний клуб “Холодний Яр”, “Орієнтир”, 2017. — 376 с. — (Серія “Видатні українці”. — Кн. 7). — 100 грн. У т. 2 енциклопедії вміщено 325 біографій вояків регулярних та іррегулярних українських збройних формуцій 1-ї половини ХХ ст. — студентів і випускників Української господарської академії в Подєбрадах (Чехословаччина, 1922 — 1932) — і тих воїнів, які прагнули навчатися в подєбрадській академії. Серед них було чимало творців української культури — письменників, художників, композиторів, музикантів, акторів, журналістів, редакторів, кооператорів, спортсменів, державних, громадських і театральних діячів.

Прес-служба Історичного клубу “Холодний Яр”

Шевченковому Щоденнику — 160 років

Володимир МЕЛЬНИЧЕНКО,
доктор історичних наук, лауреат
Національної премії України імені
Тараса Шевченка

23 серпня

С 15 по 22 августа был у меня в грязной и пыльной Астрахани такой светлый, прекрасный праздник, какого еще не было в моей жизни. Земляки мои, большею частию кияне, так искренно, радостно, братски приветствовали мою свободу и до того распростерли свое гостеприимство, что лишили меня свободы самому вести свой журнал и взяли эту обязанность на себя. Благодарю вас, благородные бескорыстные друзья мои. Вы подарили меня такою радостью, таким полным счастьем, которое едва вмещаю я в мое благодарное сердце. И память об этих счастливейших днях я вношу не в прозаический журнал мой. Я внесу в сокровищницу моего сердца.

15 же августа вечером Зброжек случайно у Сапожниковых проговорился, что я в Астрахани. И 16 августа я возобновил старое знакомство с Александром Александровичем. Это уже был не шалун-школьник в детской курточке, которого я видел в последний раз в 1842 году. Это уже был мужчина, муж и, наконец, отец прекрасного дитяти. А сверх всего этого, я встретил в нем простого, высокоблагороднейшего, доброго человека. Черта, характеризующая семейство Сапожниковых. Он, не знаю как надолго, оставляет Астрахань и до Нижнего Новгорода предложил мне каюту на абонированном им пароходе “Князь Пожарский”. Пятирублевый билет, взятый мною, я возвратил в контору пароходной компании “Меркурий” с тем, чтобы он был отдан первому бедняку безденежно. Капитан парохода “Князь Пожарский” Владимир Васильевич Кишкин распорядился так, что вместо одного бедняка поместил на барже пять бедняков, не могших заплатить за место до Нижнего даже по целковому. Черта практически благородная.

...в грязной и пыльной Астрахани...

За свідченням самого Шевченка, він виїхав із Новопетровського укріплення 2 серпня о 9-й годині вечора і прибув до Астрахані на човні, який курсував між укріпленням і містом, 5 серпня о 5-й годині після полудня, тобто, через 68 годин, за розкладом. Командиром човна, що здійснював військові та торговельні перевезення, був У. М. Петров (1800—?), який свого часу закінчив Миколаївське флотське училище, багато років ходив по Чорному морю, а з 1838 р. служив на Каспійському.

Астрахань — перший населений пункт, в який поет прибув, повертаючись із заслання. Він жив у місті з 5 до 22 серпня 1857 р., чекаючи на пароплав до Нижнього Новгорода. Тут він виконав малюнок “В Астрахані”. Це був перший після від’їзду з Новопетровського укріплення пейзаж. Зберігається в Національному музеї Тараса Шевченка.

Тарас Григорович неодноразово нарікав у Щоденнику на зо-

Продовжуємо проект, присвячений 160-й річниці з часу початку в червні 1857 р. Шевченкового Щоденника, який поет вів до травня 1858 р., а в липні подарував М. М. Лазаревському. Щомісяця ми публікуємо один-два записи Тараса Шевченка з авторськими коментарями історика-шевченкознавця Володимира Мельниченка.

У цьому числі звертаємося до поетового запису від 23 серпня 1857 р., зробленого на пароплаві по дорозі з Астрахані до Нижнього Новгорода.

внiшній вигляд Астрахані: “Всю эту огромную безобразную серую кучу мусору венчают зубчатые белые стены Кремля...”; “Кроме пыли, смраду... я ничего не встретил” і т. ін.

Земляки мои, большею частию кияне... взяли эту обязанность на себя.

Ішлося про земляків з України, здебільшого випускників Університету св. Володимира в Києві, які зробили записи в Шевченковому Щоденнику 15—20 серпня 1857 р. Ось деякі з них:

Клоповтовський Іван Петрович (1823—?) — учитель історії та географії в астраханській гімназії з 1850 р. Навчався в Університеті св. Володимира в Києві у 1845—1849 рр. У Шевченковому Щоденнику 15 серпня зізнався, що поета “зустрів, як батька, як брата, як найбільшого друга...”

Незабитовський Степан Андрійович (1829—1902) — молодший лікар 45-го флотського екіпажу в Астрахані. Закінчив Університет св. Володимира в

писав поету з Астрахані 6 липня 1856 р.: “...Я бачив на одному вечорі чоловік 20 ваших земляків, які, читаючи Ваші вірші, плакали від захвату і вимовляли Ваше ім’я з благоговійністю. Я сам письменник і більше цієї заочної честі не бажав би іншої слави та відомості, і хай послужить все це втіхою у Вашому безвідрадному житті!”

Проте цього разу не заочно, а навч, серед незнайомих, але близьких за духом людей, Шевченко переконався в тому, про що писав Михайло Максимович стосовно всієї дороги поета із заслання в Петербург: “Повернення Шевченка, після 10-річної розлуки, вітала вся Україна і не-Україна істинним захопленням: на всьому шляху від Астрахані до Петербурга...” Дивовижно точно розділив М. О. Максимович увесь світ навпіл, виокремивши найдороще для Шевченка — “Україна і не-Україна...”

Згадаймо гріке і болісне відчуття покинутості, що неминуче огортало поета на засланні та

вне натхнення виплеснуті з глибини серця. Це той особливий момент, коли наочно видно, що поетів Щоденник є справді “серцем продиктований”, а нові позитивні враження та щасливі почуття Тарас Григорович зберігав у “скарбниці свого серця”.

...Зброжек...

Зброжек Томаш (1821—?) — старший лікар 17-го робочого екіпажу в Астрахані. У 1850 р. закінчив Університет св. Володимира в Києві. 20 серпня зробив у Шевченковому Щоденнику запис польською мовою, в якому назвав Шевченка “святим народним пророком — мучеником Малоросії” і наголосив, що поетове “перебування серед нас робить мене цілком щасливим...”

...я возобновил старое знакомство с Александром Александровичем.

Ішлося про Сапожнікова Олександра Олександровича (1833—1887) — астраханського купця першої гільдії, рибпромисловця-мільйонера. Шевченко знав О. О. Сапожнікова ще на

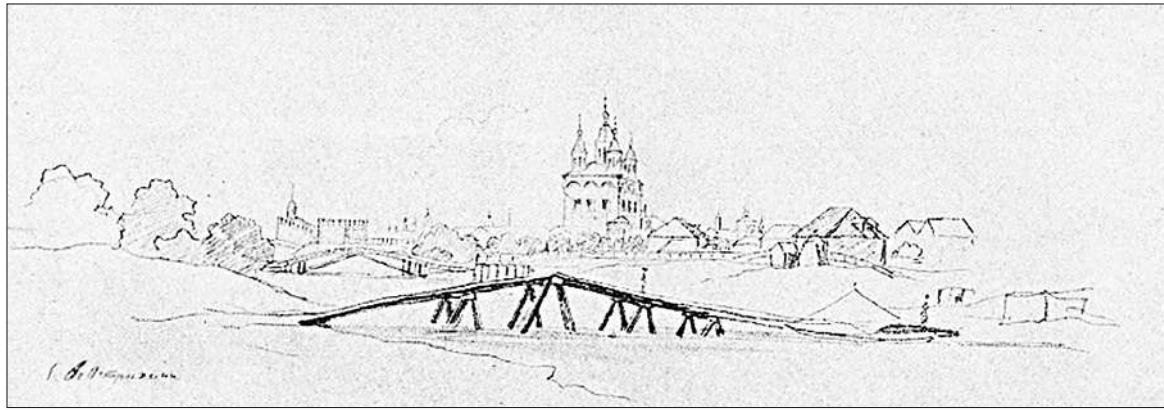
до “високблагородного, доброго чоловіка”: “Зашёл к А. А. Сапожникову, моему спутнику из Астрахани до Нижнего. Болен, никого не принимает. И хорошо делает, потому что я весь облеплен грязью”.

Шевченкове покiрне пояснення цього прикрого епізоду лише надає йому гiркої драматичності. Навiть якщо О. О. Сапожников i був хворим, він, безперечно, мiг би виявити до поета елементарну людську увагу. Мiж iншим, через день С. Т. Аксаков, який був справдi важкохворим i нiкого не приймав, дiзнавшись про прихiд Шевченка й М. С. Щепкіна, всупереч лікарській забороні покликав їх до себе. Та й у той день, одразу після невдачі з О. О. Сапожниковим, втомлений Тарас Григорович “поплентався” до А. М. Мокрицького і, нарешті, “відповів у нього”.

На мій погляд, у випадку з О. О. Сапожниковим недостатньо говорити лише про брак будь-якої культури гостинності, а й про його безсовісне ставлення до поета. Передусім нагадаю сюжет, який не привертав увагу дослідників. У листі Шевченка до М. М. Лазаревського від 18—19 жовтня 1857 р., тобто за місяць після розставання з О. О. Сапожниковим, Шевченко попросив: “Як побачишся з графинею Настасією Іванівною, то спитайся, чи був у неї Сапожников, з котрим я плив із Астрахані в Нижній”. Справді, в Щоденнику 21 вересня поет занотував, що “Сапожнікова просив в Петербурге целовать мою святую заступницу графиню Н. И. Толстую”. Це було важливо для Шевченка, бо в одному з наступних листів знову просив М. М. Лазаревського: “Та не забудь спитати у графині Н. И, чи був у неї з моїм поклоном Сапожников”. А той нарешті відповів 9 грудня: “Сапожников у них не был и они ничего не слышали об нем”. Тож не виконав астраханський рибпромисловець поетового прохання. Та це лише квіточки... Після повернення в Петербург О. О. Сапожников узагалі не захотів підтримувати знайомство з Шевченком. Четвертого травня 1858 р. поет усе-таки пішов до нього додому вже в Петербурзі: “Я пустился к нему, застал его дома, но он меня не принял по случаю скорого обеда. Это меня немного сконфузило, я отрянул прах от ног своих...”

І знову Тарас Григорович, як і в Москві, пережив приниження, яке нагадало йому про зневаження його людського достоїнства впродовж довгих років — і не лише в казармі.

Чому так докладно пишу про це? Мені боляче, що сумний факт Шевченкової біографії досі фактично замовчується, принаймні не оцінюється з моральної точки зору. Це почалося ще з О. Я. Кониського, який, услід за Шевченком, схарактеризувавши О. О. Сапожнікова в Астрахані як “людину просту, добру і високоблагородну”, нічого не сказав про марну спробу Шевченка потрапити до багатія в Москві. У “Літописі життя і творчості Т. Г. Шевченка”, виданому в 1961 р. М. М. Ткаченком, ку-

В Астрахані. Т. Г. Шевченко (1857)

Києві у 1854 р.: “...я був ошасливлений зустріччю з любимим і шанованим мною поетом Тарасом Григоровичем Шевченком...”

Одинцев Євтихій (Євген) Іванович (1831—1873) — молодший лікар 46-го флотського екіпажу в Астрахані. У 1855 р. закінчив Казанський університет. З гордістю записав 16 серпня, що “провів день з поетом Малоросії Шевченком”.

Чельцов Федір Іванович (1826—?) — молодший лікар Астраханської стройової роти. У 1853 р. закінчив Університет св. Володимира в Києві: “З душевним захопленням я... провів кілька годин із моїм милим батьком, старим козаком Тарасом Григоровичем Шевченком, за що дуже вдячний Богу...”

Вы подарили меня такою радостью, таким полным счастьем, которое едва вмещаю я в моё благодарное сердце.

Дуже важливий момент! Уперше після заслання Шевченко з щемливою радістю відчув, що поетична слава його, попри довгі роки відсутності, не лише збереглася, а й зростала. Звичайно, він мав інформацію про це, зокрема, й щодо його астраханських прихильників. Скажімо, російський письменник О. Ф. Писемський

страху, що його забули, не почують:

*Мій Боже милий! Як хотілось,
Щоб хто-небудь мені сказав
Хоч слово мудре; щоб я знав,
Для кого я пишу? Для чого?
За що я Вкраїну люблю?*

В Астрахані молоді шанувальники поета, в першу чергу з України, сказали йому синівське слово любові й величання та навіть записали його в Шевченків Щоденник... І це було, безумовно, важливо для духовного космосу поета, який після заслання повертався до повноцінного життя, з насолодою вдихав інтелектуальне повітря.

...в прозаический журнал мой.

Одна з назв поетового Щоденника. Найчастіше він називав його “журнал”, “мой журнал”, але були й інші синоніми: “мои записки”, “нестрая книга”, “тетрадь, чтобы записывать”, “моя верная хроника”, “прозаическая хроника”.

У даному випадку Тарас Григорович, охоплений радісними емоціями, відтінив буденність його попередніх записів у Щоденнику.

...в сокровищницу моего сердца.

Хочу наголосити, що в Шевченкових емоціях і зізнаннях відсутній нарочитий пафос, його внутрішня піднесеність, духо-

Еміль Вергарн у контексті української культури

Наталія ГУМНИЦЬКА,
Львів

пець О. О. Сапожников навіть не згадується. В “Літописі життя і творчості Т. Г. Шевченка” (1976), складеному В. Ф. Анісовим і Є. О. Середою, записано, що 20 березня Шевченко “заходив до О. Сапожникова, А. Мокрицького...”. Тут не зрозуміло, чим закінчився візит до О. О. Сапожникова. Але ще більше дивно, що П. В. Жур у літописі “Труди і дні Кобзаря”, перераховуючи всі сюжети Шевченкового Щоденника за 20 березня, вилучив історію з візитом поета до О. О. Сапожникова. В “Шевченківському словнику” (1976) було сказано лише про те, що О. О. Сапожников не прийняв Шевченка в Петербурзі (як на диво, в “Алфавітному покажчику імен і назв” до п’ятого тому Повного зібрання творів Тараса Шевченка прізвище О. О. Сапожникова не значиться стосовно цього факту і пересічний читач не відразу виявить його).

Але чому забуто про коментар С. О. Єфремова у 1927 р.? Він писав: “...Цю переміну треба, мабуть, поставити на карб просто купецькому самодурству та примхам зарозумілого мільйонера” (Повне зібрання творів Тараса Шевченка. Щоденні записки (Журнал). Т. 4. 1927. С. 496). Та й у Щоденнику, виданому 1931 р. під редакцією С. П. Шестерикова (він же й автор приміток), О. О. Сапожников також було справедливо названо “самодуром” (*Шевченко Т. Г. Дневник. Москва—Ленинград: “Academia”, 1931*). А в сучасних академічних коментарях до поетового Щоденника у п’ятому томі Повного зібрання творів (2003) і у п’ятому томі “Шевченківської енциклопедії” (2015) образливі для Тараса Григоровича випадки взагалі не помічено. Нічирок! На превеликий жаль!

...в контору пароходной компании “Меркурий”...

В Астрахані було представництво пароплавної компанії “Меркурій” (головна контора була в Нижньому Новгороді).

...предложил мне каюту...

Цікаво, що лише у примітках до публікації Щоденника в четвертому томі “Собрания сочинений Тараса Шевченка в четырех томах” (1977), складених І. Я. Айзенштоком, зауважено: “За спогадами сучасників, для того, щоб забезпечити Шевченка грошима, кілька привезених ним із собою рисунків були розіграні в лотерею і дісталися Сапожникову”. Тож Тарас Григорович насправді сповна сплатив за свою дорогу на пароплаві.

...был отдан первому бедняку безденежно.

Характерний для Шевченка вчинок.

...Владимир Васильевич Кишкін...

Кишкін Володимир Васильович (1825—1911) — військовий моряк, з 1857 р. — капітан пароплава “Князь Пожарский”. Знайомство Шевченка з В. В. Кишкіним могло відбутися ще в 1840-х рр., у Новопетровському укріпленні, де той бував у службових справах. Завдяки В. В. Кишкіну поет вперше прочитав або почув нові твори, що поширювалися у списках. Шевченко намалював портрет В. В. Кишкіна (досі не відомий).

До їх числа, зокрема, належать Микола Лукаш, Григорій Кочур, Максим Рильський, Святослав Гординський, Остап Луцький. Серед сучасників не можна оминати Андрія Содомору, який доніс до українського читача найкращі зразки античної літератури. Відомий поет Ігор Калинець сказав про нього: “Ми живемо в епоху Андрія Содомори”. Це достойна оцінка класика сучасного українського перекладознавства. Одним із чільних представників дослідження творчості франкомовної літератури і її художніх перекладів є Ярема Кравець, доцент кафедри світової літератури Львівського національного університету імені Івана Франка. Понад сорок років свого творчого наукового пошуку віддав вчений дослідженню літературного спадку геніального бельгійського поета, прозаїка, драматурга Еміля Вергарна. Захистив дисертацію “Творчість Еміля Вергарна в українській критиці та перекладах”, надрукував понад двадцять наукових досліджень про творчість Еміля Вергарна в її типологічних зв’язках із Шевченком, Франком, Стефаником, Антоничем, Маланюком, Стусом, переклав сім художніх творів письменника. Він же автор розділу “Українсько-бельгійські літературні взаємини” у п’ятитомній монографії “Українська література у загальнослов’янському і світовому літературному контексті”, співавтор бібліографічного покажчика “Українсько-бельгійські літературні зв’язки. 1870—2008”.

Днями з ініціативи Львівської обласної універсальної наукової бібліотеки та Українського національного середовища (неформальної громадської організації, яка об’єднує коло активної української інтелігенції) відбулася презентація книги Яреми Кравця “Український Еміль Вергарн” (критика, перегук, переклади). Відкрив презентацію директор бібліотеки Іван Сварник, модерував керівник Українського національного середовища Євген Салевич.

Автор книги стисло озвучив біографію Еміля Вергарна (Emile Verhaegen, 1855–1916), блискуче пов’язавши її з історією становлення Королівства Бельгія, його суспільно-політичними, соціально-економічними й культурно-побутовими умовами життя. Такий концептуальний підхід став ключем до розуміння формування творчого генія фламандської культури. Полегшив авторіві видання пошук паралелей у становленні геніїв української культури з творчою долею Еміля Вергарна.

Із зрозумілих причин нашої бездержавності поетична, драматургічна і критична творчість найвизначнішого бельгійського французькомовного письменника не могла бути перекладена одразу, хоча Леся Українка підкреслювала необхідність перекладу Еміля Вергарна як одного з потужних тогочасних письменників. Ярема Кравець є піонером у

Культура як універсальна людська цінність є невичерпним джерелом взаємопізнання, взаєморозуміння, взаємозближення, духовного збагачення різних народів, його рятівним колом. Центральною складовою цього рятівного “Ковчегу духовних скарбів людства”, безумовно, є література, її величність Слово. Безцінним у поширенні найвідоміших творів класиків світової літератури є внесок перекладачів і перекладознавців. Україна має когорту достойних перекладачів з різних мов світу, чії конгеніальні переклади є нашою національною гордістю.

дослідженні майже столітньої історії (1894—1990) ознайомлення з творчістю Еміля Вергарна в українській критиці та художній літературі, а також долі його поетичної спадщини українською мовою, критичне вивчення якої часто мало епізодичний характер. Автор довів, що інтерес українських письменників до творчості Еміля Вергарна з’явився одразу після виходу його перших збірок у Бельгії та Франції. До одного

з перших перекладачів і критиків творчості бельгійського генія впродовж п’ятидесяти років належить Микола Терещенко. Найповніша збірка його перекладів “Вибране” побачила світ у 1966 році. Варто відзначити переклади Святослава Гординського, Остапа Луцького, Миколи Зерова, Юрія Клена, Григорія Шкурупія, Василя Щурата. Серед сучасних перекладачів — Ярема Кравець, Володимир Самійленко, Михайло Москаленко.

Як поет загальнолюдського звучання та багатогранних інтересів Вергарн справив на сучасників такий сильний вплив, що визнані авторитети поетичного світу Поль Верлен, Артур Рембо, Шарль Бодлер і, навіть, Віктор Юго змушені були поступатися йому місцем. Саме мотив болю, розпачу, надії, мрії і віра у всезагальну гармонію та людяність знайшли палкий відгук серед сучасників і були співзвучні нашим поетам і прозаїкам, зокрема Шевченкові, Стефанику, Франкові. Розкриваючи тему “Тарас Шевченко та Еміль Вергарн: артистизм вірша, епічність думки” Ярема Кравець підтримує думку Дм. Донцова щодо розуміння близькості поезії Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка та Еміля Вергарна, який писав: “...Гарною є ностальгія не за щастям, лише за розростом і перемогою, за тим, що “інтенсифікує життя”. Ця естетична максима, нестримна енергія, праг-

нення постійного зростання духу єднає творчість українських класиків з класиком бельгійської літератури. Шевченка й Вергарна зближує артистизм і мальовничість творчої манери, яка мала під собою реальну причину: Шевченко був професійним художником, а Вергарн на генетичному рівні всотав високомистецьку фламандську традицію. Показовими в цьому плані є вірші з циклу “Фламандки” (зокрема “Садок”, “Ферма”, “Загорода”) Вергарна і “Садок вишневий коло хати”, “Сонце заходить гори чорніють...”, “За сонцем хмаронька пливе, червоні хмари розстилає” Шевченка. Як і Шевченка, так і Вергарна глибоко хвилювала доля його країни, її історія, її майбуття. В їхній творчості відображено найславніші й найтрагічніші сторінки з життя бельгійського та українського народу.

До прикладу, епічність думки двох геніїв талановито відображені у їхній поетичній творчості, зокрема у пенталогії Вергарна “Уся Фландрія” (1904—1911) і у таких творах Шевченка як “Гайдамаки”, “Іван Підкова”, “Іржавець”, “Сон”, “Розрита могила” та ін. Ярема Кравець проводить цікавий аналіз дотичності творчості Євгена Маланюка до поетичного світу Еміля Вергарна, глибокопатріотичні мотиви якого надихали його на “сплітання віршів з нервів пасма” і були для нього не “музичною спазмою”, а — “ридання, кров і крик”. Він детально аналізує вплив поетичної творчості Вергарна на одного з найцікавіших поетів неокласиків діаспори Юрія Клена. “Похід” (“Le depart”) і “Мандрівка до сонця” присвячені трагічній історії селянства, хоча Вергарн описує наступ міста на бельгійське село наприкінці XIX ст., а Юрій Клен — Голодомор в українських селах 1932—1933 рр. Як неокласик, зорієнтований на кращі зразки світової поезії, Юрій Клен відійшов від вергарнівської традиції універсальності конфліктів і проблем початку 90-х рр. XIX ст., а створив модерний за задумом і композицією та національний за духом і настроєм твір про Голодомор в Україні. Юрій Клен був не лише перекладачем програмного вірша Еміля Вергарна “Вітер” (“Le vent”), а й найпродуктивнішим в українському літературознавстві дослідником перекладів Вергарна, про що засвідчує його ґрунтовна праця “Український переклад Вергарна” (1928). Щодо вергарнівських мотивів у поетичній творчості Богдана-Ігоря Антонича Ярема Кравець посилається на таких авторитетних дослідни-

ків творчості поета як Д. Павличко, М. Льницький, В. Назарук. У підсумку автор книги стверджує, що крім площин, в яких дослідники вбачають спорідненість антоничевого й вергарнівського віршів — філософської, урбаністичної, стилістично-синтаксичної — слід виокремити цілу низку образно-стильових паралелей, що засвідчують типологічні збіги у поезії українського та бельгійського поетів, спричинені бурхливими подіями суспільного життя кінця XIX і перших тридцяти років XX століття у Бельгії й Україні. Збагачені глибокими національними традиціями вони водночас творили в унісон з новою урбаністичною сутністю, прославляючи буйноту життя. Про зацікавлення Вергарна Україною дослідники вказують на його вірш “Слава вітрові” зі збірки “Безмежне сяйво” (1906). Його рядки звучать: “Гасає вітер скрізь, і хмаритьсь блакить, в Німеччину летить степами України”. Дослідники згадують й інші вергарнівські антимілітаристичні збірки, в яких поет говорить про Україну, Дніпро та українські степи. Варто підкреслити, що поет називає нашу країну лише “Україна”. До українського сліду Вергарна слід додати його зацікавлення Марією Башкірцевою, яка у французькомовній літературі того часу значилася як “українська художниця”. Ярема Кравець вказує на творчі стосунки Еміля Вергарна з українською художницею Софією Левицькою (1880—1937). Художниця під час свого паризького періоду життя розкрила перед французькими колегами “чарівний, невідомий їм досі світ народної картинки та іграшки, розписів та різьбярства”. Софія Левицька ілюструвала згодом окремі твори Еміля Вергарна, переклала французькою мовою разом з Роже Гаяром “Вечори на хуторі біля Диканьки”, прикрасивши це перше у Франції видання М. Гоголя власними невеликими дереворитами. Ярема Кравець звертає увагу на Еміля Вергарна як на талановитого мистецтвознавця, автора ґрунтовних студій про Рубенса, Рембрандта, Брейгеля, Делакруа, Моне, Родена та інших відомих майстрів пензля, а також як лектора з мистецтва Англії, Німеччини, Франції та Бельгії. Відзначаючи потужний вплив мистецтва на поетичну творчість Вергарна, Ярема Кравець наводить слова славетного українського поета і художника Святослава Гординського: “Натхненний танок кольорів і слів”, якими можна охарактеризувати усю творчість видатного бельгійця Еміля Вергарна. В книзі подано надзвичайно глибокий есей Вергарна “П’єр-Поль Рубенс” і п’ять його прозових творів у блискучому перекладі українською Яреми Кравця. На жаль, на думку автора книги, прозова творчість, як і літературознавча критика й епістолярна спадщина зовсім не відомі українському читачеві. Цінним для майбутніх дослідників творчості Еміля Вергарна є розділ бібліографії під титулом “Український Еміль Вергарн”. Завершилася презентація книги професійною дискусією, в якій дійшли висновку щодо актуальності проблеми перекладу в Україні, особливо у контексті входження України у сучасне європейське співтовариство.

Твір, про який йтиметься, належить до останніх робіт Володимира Слєпченка і написаний у першій половині червня 2017-го. Йому належить особливе місце в доробку митця не лише завдяки своїй специфічній пластичній манері, яка принципово не схожа на попередні твори майстра, а й загостреній філософсько-релігійній тематиці картини, пронизаній тривожним духом апокаліптичного містицизму. Здається, що картина написана якимось іншим художником, а не тим, котрого ми знали за його попередньою діяльністю.

«Прокляття пам'яті»

Станіслав БУШАК

Слєпченка почали називати “романтичним символістом”. Безсумнівно, цей термін має право на існування, але стосується далеко не всієї творчості майстра. Не охоплює цей вираз творів, навіяних революційними подіями на Майдані, які можна назвати “героїчним символізмом”, чи війною на Донбасі (серія “Обличчя війни”), котрі є яскраво-реалістичними, і аж ніяк він не стосується картини “Прокляття пам'яті”, яка, безперечно, є символічною, але ніяк не пов'язаною з романтизмом, великим стилем у світовому мистецтві межі XVIII—XIX століть. Твір “Прокляття пам'яті”, навіть за самою своєю назвою, суголосний скоріше духу екзальтованих релігійних одкровен, тривожно-містичних прозрін і трагічних попереджень старозавітних Біблійних пророків — Іезекіїла, Ісайї, Ієремії.

Сюжет твору — неявний, есхатологічно-містичний і вимальовується він тільки при інтегральному сприйнятті низки асоціативних рядів, ледь означених на полотні лише скупими образними натяками, головними з яких є Зрада—Іуда—Донбас—Смерть—Воскресіння. У цьому творі поєдналися болісні роздуми митця кількох останніх років творчості, де у вирі доленосних для українців подій із граничною гостротою постали питання подальшого майбутнього нашого народу, нерозривно пов'язаного з його морально-етичним вибором, з одвічними питаннями про Добро і Зло, вірність Традиціям і відкритість Новаціям, про Вірність і Зраду, Честь і Безчестя. А відтак — про Ціну окремого Людського Життя, а то й цілих народів.

На картині зображена страхітлива личина хитрої, підступної і цинічної людиноподібної істоти, своєрідного Молоха Війни, демонічно-зловісний образ якого виникає із тисяч загублених дол безжально поглинутих ним людей. Молох уважно позирає навкруги у пошуках чергової жертви, сіючи навколо себе Руїну, Зраду та Смерть. Здається, що цей жахливий монстр виріс із безлічі черепів, зображених на знаменитій картині Василя Верещагіна “Апофеоз війни”, виліз на земну поверхню із чорних вугільних надр Донбаської землі, полум'я війни якої палахкотить внизу картини Слєпченка, кидаючи криваві відблиски на похмурі силуети почорнілих териконів. На передньому плані гільзи від відстріляних патронів, які забрали тисячі

життів; монети, які лежать на камені з викарбуваним написом “DAMNATIO MEMORIAE”, що в перекладі з латини означає “Прокляття пам'яті”, перегукуються зі згадкою про ціну зради Іуди, котрий так і не натішився заробленими кривавими срібренниками, обізвавши своє земне життя добровільним самогубством. Докори сумління, які ще животіли в душі христопродавця, вкоротили йому віку, але ця жахлива смерть дала Іуді бодай надію на спасіння, про що нагадує добровільна мученицька жертва Ісуса Христа, світло благодаті від чудесного вознесіння розп'ятого тіла якого падає на всіх, хто покався в своїх злочинах і смертельних гріхах і увірував, що Син Божий є Спасителем, Істиною, і Шляхом до Царства Небесного.

Наш земний світ влаштований так, що на кожному шаблі цивілізаційного розвитку людство неодмінно змушене відмовлятися від значної частини свого минулого, — застарілих уявлень про Всесвіт, екологічно шкідливих видів енергії, вчорашніх технологій, відпрацьованих машин, менш досконалих засобів спілкування і т. ін. — від таких звичних і зручних на даний час проявів щоденного матеріального життя та побуту, які також неминуче відійдуть у небуття з магістральних шляхів подальшого розвитку Людства.

Але ніколи, доки воно існуватиме, не відійдуть у минуле такі фундаментальні поняття і базові екзистенційно-філософські категорії мислення та поведінки людей, як Любов, Вірність, Мужність, Честь, Милосердя.

Що це буде саме так, митець і громадянин Володимир Слєпченко твердо впевнений, і утверджує свої переконання власною самобутньою творчістю, в якій втілює високі духовні цінності, непохитно вірячи, що завтрашнє майбутнє рідної України буде неодмінно щасливим і творчо-окрилим.

Його символічну картину “Прокляття пам'яті” сприймаю як художнє звернення до нашого народу, як заклик-попередження до людей доброї волі бути пильними і мудрими, не піддаватися облудним обіцянкам про нібито сите, але бездумне і псевдодуховне царство “руського міра”, який приніс в Україну кров, смерть і руїну. Цей яскравий твір — своєрідна українська “Герніка”, він — гнівний протест проти жахів війни, руйнації здобутків цивілізації та масового нищення мислячих людей.

І. БАНДУРКА,
с. Яблунів Гусятинського району Тернопільської області, член НСПУ і НСЖУ

Фестиваль “Яблуневий Спас — 2017” знову продемонстрував свою основну мету — об'єднання українців світу, популяризацію національного мистецтва різних регіонів України, прагнення до майстерності й професіоналізму, залучення до його розвитку молодих талантів.

Свої обдарування у дитячому турі продемонстрували солістки Єлизавета Олійник з м. Копичинці, яка виконала пісні “Зачекай, моє дитинство” та “Посмішка”, три Оленки — Климко, Захарків і Федорів (с. Кошубинці), молодіжний вокально-інструментальний ансамбль “Дивограй” (керівник В. Добровольський) з цього ж села. Вперше у “Яблуневому Спасі” виступив танцювальний колектив Крогулецького будинку культури “Крогульчанці” (художній керівник — Василь Фірман, хореографи — Ірина Фірман і Наталя Лічак), який подарував глядачам танцювальні композиції “Вальс” і “Карпати”. Юна солістка з

Третій «Яблуневий Спас»

У переддень Медового Спаса у с. Яблунів відбувся III Міжнародний пісенно-поетичний (мистецький) фестиваль “Яблуневий Спас”, який зібрав обдарованих митців — співаків, поетів, читців, музикантів, танцюристів із багатьох областей України. Також у фестивалі взяли участь гості зі Словенії — голова українсько-словенського товариства “Берегиня” пані Галина Маловшек та її донечка Каріна.

цього ж села Юля Фірман виконала “Любіть Україну”, “Червона калина”, а Надійка та Софійка Стельмахи заспівали “Бабусину вишиванку”. Порадувала учасників фестивалю й юна співачка з с. Малий Ходачків Тернопільського району Анастасія Раковська, яка заспівала пісні “Любіть Україну” та “Черевички”. Чарували своїм талантом молоді артистки Чернівецької естрадно-вокальної студії “Водограй” Людмила Вегера та Христина Край.

На “Яблуневому Спасі — 2017” у турі дорослих виконавців (ведуча Наталя Сигіль) найбільше оплесків глядачів

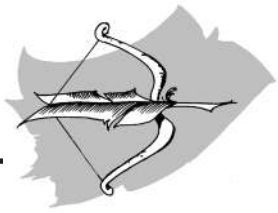
отримали гурт “Акорд” у складі професійних співаків Володимира Футорського, Ярослава Якимчука, Володимира Гапія, Андрія Затонського (м. Тернопіль), заслужена артистка України Ірина Стиць (м. Чернівці), подільський соловейко Павло Доскоч, співак Мар'ян Пуляк (м. Охтирка, Сумської області), відомі співаки Надзбручанського краю Ярослава Декалюк та Юрій Футуйма (обое — м. Тернопіль), дует “Скриня” у складі заслужених артистів України Марії та Володимира Лобураків (м. Чернівці), співак Святослав Край (м. Чернівці).

Кілька співаків виконали пісні на слова поета-пісняря І. Кушніра, зокрема, і його твір “Вам, герої УПА”, присвячений 75-й річниці від дня створення українського повстанського війська.

Самобутній колорит Подільського краю представили співачки з Вінниччини — лауреат міжнародних і всеукраїнських фестивалів Неля Літвінова та солістка хору ветеранів праці “Прометей” Світлана Мацюк (обидві з м. Козятин).

Свої поетичні твори читали члени НСПУ Олександр Смик, Зіновій Кіпібіда, Тетяна Дігай, учасники Тернопільського літоб'єднання при обласній організації НСПУ Богдан Кушнірик, Олександра Кара, Ярослав Дзісяк, Олег Вістовський, Володимир Бойко, Юрій Заяць, а також поет-гуморист Микола Базів, Любов Печінка, Світлана та Юліана Нестеровичі, Ольга Семенюк.

Заключним акордам фестивалю став виступ Кошубинецького вокально-інструментального ансамблю “Дивограй” (солісти Оленка Захарків, Микола Бучинський і Андрій Дейнека).

Михайло ЦИМБАЛЮК,
член НСПУ, Хмельницька об-
ласть

Вандали із металодетектора-ми, які вже є майже в кожному селі, хизуються своїм незаконним хобі, позбавляють кваліфікованих археологів можливості докладно вивчити історію. І тим вони служать нашим ворогам: “А що вас, українці, тут тримає? Чим доведете свою спорідненість із цією землею? Та ви ж тут зайді!” — загалакають вони на нас. І ми не матимемо чим відповісти, бо якісь Коля чи Вітя розкопали курган або давнє поселення, по-вивертавши рештки давніх жителів і капиш, ремісничих і оборонних споруд. І через них та їхніх конкурентів Петю чи Васю з сусідніх сіл чи міст ми стаємо чужинцями на своїй землі.

Допоможіть зупинити вандалізм!

Так звернулася нещодавно через ЗМІ підприємець із села Сокол над Дністром Дана Нарольська і розповіла: “Біля нашого села в неповторному куточку Національного природного заповідника “Подільські Товтри” групука молодиків руйнує старовинне трипільське поселення IV-III тисячоліть до нашої ери. Вандали представлялися київськими археологами, хоча серед них упізнали мешканців Кам’яниці-Подільського. Спочатку вони копали цілодобово, та коли місцеві мешканці засумнівалися у законності їхньої діяльності, працювали вночі. А вкопувалися до двох-трьох метрів, руйнуючи фрагменти старовинного житла, посуд”.

— У цьому конкретному випадку є нюанси, які нівелюються шляхом правового врегулювання цієї діяльності, адже металодетектор “бачить” лише на глибині у орного шару, де предмети вже зміщені відносно їхнього первинного розташування, що для науки є критичним чинником у процесі дослідження. А от знищення споруди — це вже все... — коментує місцевий історик Ярослав Михайловський.

На фото слідів їхніх “розкопок” — залишки сплундрованих стін старовинних жителів, розкидані цеглини, тунелі предковичних кімнат. Усе те всіяно черепками побитого старовинного посуду з таємничим орнаментом та іншими предметами життєдіяльності трипільців-праукраїнців. За словами копачів, якщо допустити на це поселення офіційних дослідників, то вони зруйнують сільське кладовище, яке межує з трипільським поселенням. Мало хто вірить тому: задля вічного спокою новопреставлених позбавляти спокою рідну старовину і фактично стирати її з лиця землі — принаймні нелогічно. Але якщо звичайним людям не хочеться втручатися, то пильнувати за збереженням пам’ятки — безпосередній обов’язок місцевої влади.

— Ми склали акт про грабіжницьке руйнування поселення трипільської культури на східній околиці Сокола і звернулися до управління Національної поліції України в Хмельницькій області, аби розшукати правопорушників і притягнути до відповідальності, — сказав начальник відділу охорони пам’яток історичної і культурної спадщини управління культури і туризму Хмельниць-

«Чорні археологи» роблять нас чужинцями на своїй землі

Тотальна байдужість і непричетність, надто в правоохоронних органах, обертається нищенням народу. Зокрема так званими чорними археологами. Задля наживи вони безборонно перевертають культурні шари, сформовані діяльністю наших предків, знищують можливість вивчати народну давноминувшину. То тільки на перший погляд ходіння полями й лісами з металошукачем здається невинним захопленням. Насправді то злочин, який карається адміністративно і переслідується Кримінальним кодексом України. Адже нелегальні копачі вибирають із землі металеві вироби (монети, прикраси, знаряддя), кераміку, стародавній інструмент тощо. І їхні знахідки вже не дають інформації про те, ким і коли освоєно наші території, яким був стиль і спосіб життя наших предків.

кої облдержадміністрації Сергій Шпаковський. — Але прикро, що про злочинне калічення пам’ятки археології місцевого значення ми довідалися пізно, і то випадково. Відповідно до охоронного договору, який підписала соківський сільський голова Тамара Рошук у квітні цього року, вона мала б спостерігати за збереженістю пам’ятки безперервно і негайно повідомляти про порушення. У договорі ж навіть номери телефонів зазначено для того.

“Встигнути дослідити раніше вандалів”

Сергій Шпаковський демонструє документ — рішення Хмельницької обласної ради народних депутатів 1972 року. Ще тоді поселення біля Сокола взято під охорону, й договір із місцевою сільрадою поновлювали кожні п’ять років. 45 літ тут берегли спокій п’яти-шеститисячолітнього осередку життя. Поки не з’явилися на світ і не доросли до руйнівного споживацтва кілька гопників, озброєних розпізнавачем металу в землі, який нині став масово доступним.

— Щороку наш відділ виявляє і зараховує до списку пам’яток із охоронним статусом близько двадцяти об’єктів археологічної спадщини, — каже Сергій Шпаковський. — На разі у

Римська золота монета з Поділля, продана на аукціоні “чорної археології”

ньому вже 585 об’єктів по всій області, але ми маємо попередню інформацію ще про дві тисячі місць, які можуть стати археологічними пам’ятками. Можуть, якщо археологи й фахівці пам’яткоохоронної сфери встигнуть їх дослідити поперед нелегальних копачів-браконьєрів.

Дослідити ж означає вивчити, картографувати у землевпорядних організаціях, винести їхні межі в натурі, встановивши режим використання і охоронні зони. Саме так у сферу охорони останнім часом потрапили поселення Грим’ячка у Вінковецькому районі, городище Корчик у Шепетівському, скіфське поселення біля села Михнів в Ізяславському районах. Тут поскасовували договори оренди з фермерами, яким землі з пам’ятками виділяли із порушенням законодавства.

Викопані елементи старожитностей

Тільки за шість останніх років на археологічній мапі Хмельниччини таким чином з’явилося понад вісімдесят пам’яток. Це в межах фінансування з обласного бюджету. Адже обстеження та обмежування одного такого об’єкта обходиться від трьох до п’яти тисяч гривень.

Крім того, працюють археологічні експедиції від Інституту археології НАНУ, кафедр археології історичних факультетів наших вишів. Поблизу літописного Меджибожа вивчено палеолітичну стоянку людини, вік якої — вісімсот тисяч років. У Кам’янці-Подільському виявлено найдавнішу в Європі кав’ярню, котра діяла тут у XVII столітті (таким от багатим було тут пізньосередньовіччя!). Торік неподалік від Дністра досліджено Суржинецьке дохристиянське капище. Також у відділі охорони пам’яток чекають звітів про нетишинські розкопки шести курганів доби бронзи (II тисячоліття до нашої ери).

Нищать рідну історію задля наживи

— Цілком зрозуміло, що ні в державі, ні в громад немає коштів на таке масштабне проведення археологічних досліджень, — погоджується науковий співробітник відділу охорони пам’яток історії та культури Володимир Захар’єв. — Але є можливість зупинити беззаконня! Природа законсервувала і зберегла ці скарби до наших часів. Вона й надалі про них потурбується. І якщо не ми, то наші діти вивчатимуть історію своїх далеких пращурів не з картинок у писаних-переписаних підручниках, а зі спадщини, збереженої нами сьогодні.

Як мені розповів один із самодіяльних дослідників із металошукачем, у нього на батьківщині, в одному з сіл Хмельницького району, вже маленький музей утворився.

— Гільзи снарядів, стволи гвинтівок, траки танків і солдатські пражки й дещо інше — це ж

історія. Буде куди передати все це — відам. А такі собі уламки й осколки здаю в металобрухт, — розповів він.

Але про те, що місця боїв є історичною спадщиною держави і для земляних робіт на них потрібен спеціальний дозвіл Міністерства культури, співрозмовник навіть не підозрює. І з заздрістю переповідає “пошту” свого середовища копачів: один натрапив на срібний дзвін XIII століття, який оцінюється у тридцять тисяч євро, інший “підняв” горщик із талярами.

Той дзвін, знайди його наукова експедиція археологів, став би сенсаційним відкриттям і зробив би величезний крок у вивченні історії рідного краю. А так навіть про місце знахідки нікому не повідомлено — інформацію про величезний осередок культури й соціально-економічного життя наших предків практично вкрадено з міркувань дрібної приватної наживи.

Десять він впливає на Інтернет-аукціоні, але навряд чи вирине із глибини віків те, про що могли б довідатися вчені-археологи у прив’язці до місця, де він пролежав. Як-от, приміром, ніякої наукової користі від знахідки 6,5-грамової золотої римської монети із зображенням Цезаря Марка Аврелія Александра Августа. Її, знайдену на Поділлі, чорні археологи продали за 55 тисяч гривень, що учетверо дешевше за її реальну ціну. За інформацією на сайті nahodki.top, вона знайдена у березні цього року на території Поділля. Монета з отвором, з чого можна робити висновок про її використання як прикраси.

Такі шукачі тримають у таємниці місця своїх знахідок, сподіваючись повернутися до них і продовжити пошуки коштовностей. “Підвозив одного чоловіка з Нігіна. Той похвалився, що вже десять років живе на металодетекторі, — розказав якось кам’янецький підприємець Вадим Підлісний. — За цей час на

виручку з продажу викопаних монет побудував будинок. “Купуй, — каже, — металошукач і йди у поля — там що не метр, то скарб”. Тому я й не дивуюсь, коли можливість продати римську монету за три тисячі євро затуманює свідомість людей”.

Торік під час офіційних розкопок у рамках пошукової діяльності Всеукраїнського товариства “Меморіал” імені Василя Стуса біля Вовковинців на Деражнянщині навіть довелося зіткнутися з групою агресивно налаштованих “чорних археологів”. Тому мимоволі напрошується підозра, що їхня впевненість у безкарності покривається як не у владних кабінетах, то у правоохоронних органах. Адже попри поширеність цього “захоплення” не чути про справи й вирoki відносно незаконного промислу на старожитностях. Хіба от було затримання кількох копачів-мародерів біля Іванковців у Новоушицькому районі.

Можна “накопати” на статтю

Убезпечення археологічного шару від некваліфікованих і незаконних втручань, його збереження для вивчення історії — це пункт Угоди про асоціацію України з Євроспільнотою. Про це йдеться в кількох міжнародних конвенціях, ратифікованих Україною.

2004 року почав діяти Закон України про охорону археологічної спадщини. У ньому за різними суб’єктами закріплено права та обов’язки збереження культурного шару, об’єктів археології й архітектурних пам’яток. Відповідальність за порушення карається відповідно до Кримінального кодексу України штрафом у сто неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на термін до двох років — згідно зі статтею 298. Якщо порушники руйнують пам’ятки національного значення — суд позбавляє їх волі на п’ять років, а можливість штрафу при цьому не розглядається.

Передбачено управу й на тих посадовців органів місцевого самоврядування, котрі не бажають підписувати охоронні договори: адміністративна відповідальність — стаття 46 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Такий обов’язок на органи влади і власників земельних ділянок з об’єктами архітектурної спадщини покладається законом незалежно від форми власності. Проте після припинення земляних робіт на території Рудковецького городища Чорноліської культури досі не підписують охоронного договору про його збереження в Новоушицькій об’єднаній територіальній громаді, до якої входить село Рудківці над Дністром...

А оберігати археологічну спадщину, яка покоїється в нашій землі, означає не тільки зупиняти копачів-браконьєрів. Непоправної шкоди збереженості даних про життя наших предків завдають і плуги сільськогосподарської техніки, якими розорюють валя та кургани, могиляники і стоянки з поселеннями. Сучасні ж агрохолдинги, поглинаючи дрібніші агрофірми і фермерські господарства, поки зовсім не зважають на безцінні культурні скарби, що можуть багато ще розповісти про наших предків і обґрунтувати нашу предковичність на рідній землі.

У чарівливому полоні мальв

Валентина СЕМЕНЯК
Фото автора

У кожного з нас свої асоціації з мальвами. Мені мальви навіюють спогади про дитинство. Я їх бачила вкінці літа щодня. Вони росли навпроти нашої хати, з протилежного боку дороги, під сусідчиним тиним і були неземної краси. Їхнє різнобарв'я тримало мене в чарівливому полоні. Я довго могла за ними спостерігати, не відводячи очей. І це при тому, що зовнішнє життя нікуди не зникало. Я чула підбадьорливе гелготання гусей обабіч — на подвір'ї іншої сусідки Горпинки. До мене доносилося глухе передзвіння відрі, яке тягнула з криниці баба Ялосовета, і воно при тім раз у раз вдарилося об камінне нутро колодязя, вихлюпуючи із себе холодною рідкий кристаль води. А в самій розбрунькованій квітці, на самому її денці борсалась у жовтому пилку смугаста бджілка. Рожеві, жовті, червоні, бузкові, кремові, білі мальви. Тітка Марфа, у якої вони росли під тиним, їхнього цвітіння вже не бачила, бо спочатку осліпла на одне око, а потім на друге. А сталося це після того, як вона нещадно побила коня, який загруз у багнюці. Кінь відповів їй тим же — вдарив її копитом в обличчя.

За тими мальвами ніхто не доглядав. З року в рік вони самі насіювались, проростали, дозрівали і відцвітали. Восени і взимку вітер розносив насін-

ня квітів довкруг і скоро увесь наш куток був всіяний Марфиними мальвами.

Відтоді, побачивши десь мальви, неодмінно згадую про сусідчину. І, опинившись якось у Баварії, дуже здивувалась тамтешнім мальвам: аж он куди заніс їх вітер із мого дитинства! Коли у мене з'явився свій дім з квітником, згадала ці квіти. І хоч як я їх сіяла — вони вперто не хотіли “проізростати” (за Довженком). І тоді навесні поїхала далеко за місто, де біля львівської траси росте багато диких мальв. Накопала зелених кушків і посадила в себе попід паркан. Тішилась, спостерігала як ростуть. Напевно, дуже вже їх хотіла мати... Бо якось чоловік стриг траву і всі ті кушики позрізав, подумав, що то лопухи.

Минув час. Біля мого дому росте багато Марфиних мальв. Саме так мені хочеться їх називати. Бо щиро вірю в ту дитячу історію із вигаданим вітром і насіннями. Щороку їх довкола насіюється дуже багато. Кожна з них має свій особливий і неповторний настрій. Кожна для мене дуже дорога (у значенні — рідна). Після чергової поїздки до Індії спробувала розшифрувати слово “мальви”. Схоже, що моя дитяча історія має реальне підґрунтя. Адже “мала” на санскриті означає “поле”, а “ва” — “поширення”. Які вільнолюбиві і незалежні квіти! Недарма символізують Україну. А любити свою країну дуже просто, хоча б тому, що у серпні вона сяє і квітує мальвами.

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Будьмо разом! ПЕРЕДПЛАТА—2017

Вартість передплати
(з доставкою і поштовими витратами):
Поштовий індекс — 30617. Сторінка у каталозі — 67

на 1 місяць 13 грн 06 коп. на 3 місяці 38 грн 12 коп.

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор

Любов ГОЛОТА

Редколегія

Любов ГОЛОТА (голова),

Ярема ГОЯН,

Павло МОВЧАН,

Олександр ПОНОМАРІВ,

Іван ЮЩУК

Заступник головного редактора

з виробничих питань

Наталія СКРИННИК

278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар

Ірина ШЕВЧУК

Відділ просвітницької роботи

Надія КИР'ЯН

Відділ культури

Едуард ОВЧАРЕНКО

Відділ коректури

Тетяна ЩЕРБАК
Ірина СТЕЛЬМАХ

Комп'ютерна верстка

Ірина ШЕВЧУК
Володимир ЖИГУН

Інтернет-редактор

279-39-55

Черговий редактор

Едуард ОВЧАРЕНКО

Бухгалтерія

279-41-46

Адреса редакції:

вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net

http://slovoprosvity.org

http://prosvitanews.org.ua

Надруковано в ТОВ “Інтерекспресдрук”,
вул. Сім'ї Сосніних, 3.

Загальний наклад у серпні — 15 200

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.

Редакція залишає за собою право

редагування та скорочення текстів.

Редакція не завжди поділяє

погляди своїх авторів.

При використанні наших публікацій

посилання на “Слово Просвіти”

обов'язкове.

Індекс газети

“Слово Просвіти” — 30617

